

Ελένη Καπετανάκη - Μπριασούλη

2006-2015

10 ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ

2015

Ελένη Καπετανάκη - Μηριασούλη

2006-2015

10 ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ

2015

Ελένη Καπετανάκη - Μπριασούλη
Χωροτάκτης, Καθηγήτρια Τμήματος Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

2006-2015, 10 κείμενα για την ερημοποίηση

Έκδοση 2015

ISBN: 978 960 93 7503 0

Σχεδιαση εξωφύλλου, σελιδοποίηση: Αριστείδης Παπαδάκης,
Metrographics.gr

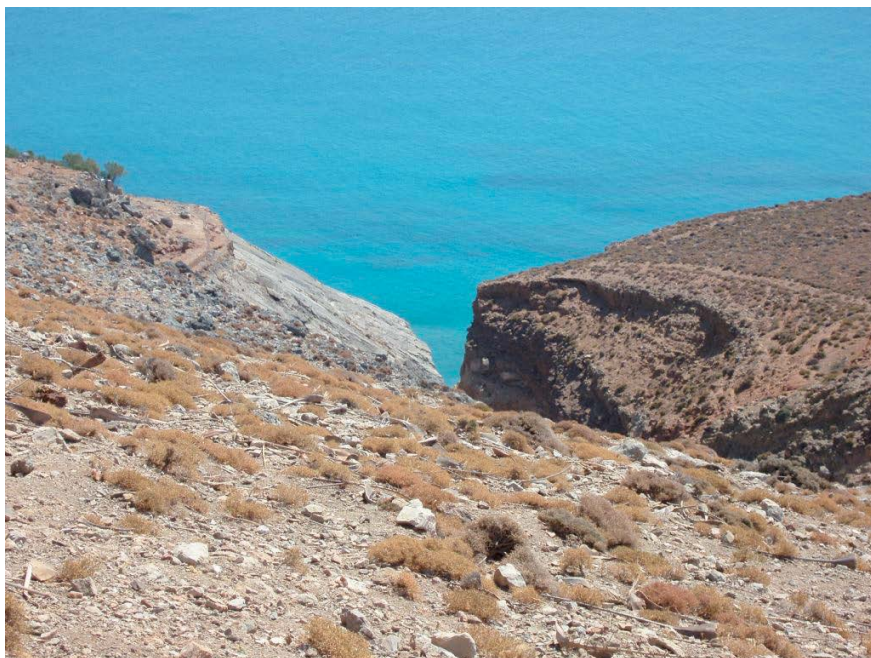
Φωτογραφίες: Ελένη Καπετανάκη - Μπριασούλη

Η παρούσα έκδοση έγινε με την οικονομική υποστήριξη της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας.

Copyright: Ελένη Καπετανάκη - Μπριασούλη. Η ανατύπωση ή δημοσίευση μέρους ή όλου του βιβλίου επιτρέπεται μόνο με άδεια του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙ ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ	4
2006	17 ΙΟΥΝΙΟΥ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ. 2006: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ	6
2007	17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2007, ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΦΕΤΟΣ!	9
2008	ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ: Η ΘΛΙΒΕΡΗ «ΓΙΟΡΤΗ» ΚΑΛΑ ΚΡΑΤΕΙ	12
2009	ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ: ΑΛΛΗΛΕΝΔΕΤΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ	18
2010	ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΠΛΟΥΤΟ ΤΗΣ ΓΗΣ ΕΝΟΣ ΚΑΤΩΤΕΡΟΥ ΘΕΟΥ...	24
2011	2010-2020, ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΜΑΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΜΑΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ	32
2012	17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2012, ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ. ΣΤΟΧΟΣ: ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΚΑΘΑΡΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΓΗΣ	37
2013	LEDDRA, ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ	43
2014	17 ΙΟΥΝΙΟΥ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ. ΣΤΑ ΕΙΚΟΣΑΧΡΟΝΑ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ (1994-2014)	47
2015	ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟΙ ΛΗΣΤΕΣ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ	55

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙ' ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Η ερημοποίηση, μια αργή και συχνά 'αόρατη' διαδικασία που καταλήγει σε ακραία υποβάθμιση της γης, αναδείχθηκε σε περιβαλλοντικό ζήτημα παγκόσμιου ενδιαφέροντος πέρα από τα όρια τη Αφρικής μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 όταν έγιναν αντιληπτές οι δραματικές της συνέπειες για την επισιτιστική ασφάλεια του συνεχώς αυξανόμενου παγκόσμιου πληθυσμού, τη διατήρηση της ακεραιότητας των εδαφικών και υδατικών πόρων και την κλιματική αλλαγή. Η διεθνής κοινότητα επιβεβαίωσε τη σημασία και την αναγκαιότητα αντιμετώπισης του φαινομένου με την υπογραφή της Διεθνούς Σύμβασης για την Ερημοποίηση και την Ξηρασία το 1994.

Η πρώτη μου επαφή με την επιστημονική μελέτη της ερημοποίησης το 1996, στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος MEDALUS και, στη συνέχεια, η εμπλοκή μου σε άλλα τρία προγράμματα με παρόμοιο αντικείμενο (MEDACTION, EPIGOV, LEDDRA) ήταν αρκετά για να εντρυφήσω στις περιβαλλοντικές, κοινωνικο-οικονομικές, θεσμικές και πολιτικές πτυχές της ερημοποίησης και να συνειδητοποιήσω τη

βαρύτητα της. Αυτό που με εντυπωσίασε και τάραξε περισσότερο, όμως, ήταν το 'πέπλο άγνοιας' που σκέπαζε το θέμα στην Ελλάδα παρόλη τη σημαντική έρευνα που γινόταν από εξαιρετικούς πανεπιστημιακούς και ερευνητές σε θέματα διάβρωσης και υποβάθμισης εδάφους και υδατικών πόρων καθώς και ερημοποίησης. Ούτε το επίσημο κράτος αλλά ούτε και οι μη κρατικοί φορείς και οι απλοί άνθρωποι, με εξαιρέσεις φυσικά, φαινόταν να αντιλαμβάνονται την κρισιμότητα της ερημοποίησης όταν το ένα τρίτο της χώρας διέτρεχε σοβαρό κίνδυνο μετά τη δεκαετία του 1980 τουλάχιστον. Ο επίσημος αναπτυξιακός και χωροταξικός σχεδιασμός παρέκαμπτε ή αναφερόταν επιφανειακά στο θέμα ακόμα και μετά το 2001 όταν το Εθνικό Σχέδιο για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης έγινε νόμος του κράτους...

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, άρχισα μεταξύ άλλων να γράφω από το 2006 επετειακά κείμενα για τη 17η Ιουνίου, την Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, νοιώθοντας χρέος να αναδείξω αυτό το παραμελημένο περιβαλλοντικό ζήτημα, τα οποία δημοσιευόταν σε ηλεκτρονικά κυρίως μέσα επικοινωνίας όπως στον ιστότοπο του δικτύου των περιβαλλοντικών οργανώσεων της Κρήτης ecocrete.gr, στον ιστότοπο ΕΣΤΙΑ του ΕΚΚΕ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών) ekke.gr/estia και, τελευταία, στην ιστοσελίδα της Χίου arlotaria. Τα 10 κείμενα αυτής της συλλογής καλύπτουν μια ποικιλία θεμάτων που αφορούν την αντιμετώπιση της ερημοποίησης, ιδωμένα με τη ματιά του χωροτάκτη, που ελπίζω να κεντρίσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη να αναζητήσει περισσότερη γνώση γι' αυτή την τόσο κρίσιμη αόρατη περιβαλλοντική απειλή. Ελπίδα και ευχή μου παραμένει να ευαισθητοποιηθεί και να δραστηριοποιηθεί, στο μέτρο των δυνατοτήτων του ο καθένας, για την προστασία αυτού του πολύτιμου λεπτού μανδύα της γης, του εδάφους, που στηρίζει τη ζωή στο πλανήτη.

Ελένη Καπετανάκη - Μπριασούλη

Αθήνα, 20 Οκτωβρίου 2015

2006

**17 ΙΟΥΝΙΟΥ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ**

**2006: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΤΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ**

Έρχεται κάθε χρόνο η 17η Ιουνίου και περνά σε μια μέρα όπως όλες οι άλλες, και οι κοινές και οι παγκόσμιες. Για να θυμίζει ότι οι γιορτές, μέρες μνήμης ευχάριστων ή θλιβερών γεγονότων, δεν καθιερώνονται εκ των άνω αλλά αναδύονται μέσα από συλλογικά βιώματα και μένουν ζωντανές ενόσω υπάρχουν συλλογικότητες. Ειδεμή κάποιος πρέπει να τις υπενθυμίζει, ίσως όμως μάταια...

Τα Ηνωμένα Έθνη καθιέρωσαν την 17η Ιουνίου σαν Παγκόσμια Ημέρα για την Ερημοποίηση, αναγνωρίζοντας ότι το φαινόμενο δεν περιορίζεται στις γνωστές ερήμους, αλλά απειλεί πολλές περιοχές της γης τόσο θερμές όσο και ψυχρές (όπως η Ισλανδία). Η σοβαρότητα του φαίνεται από τον επίσημο ορισμό του: «Ερημοποίηση είναι η διαδικασία υπο-

βάθμισης ξηρών, ημί-ξηρων και ύφυγων γαιών που προκαλείται από βιοφυσικούς και ανθρώπινους (κοινωνικο-οικονομικούς και θεσμικούς) παράγοντες. Υποβάθμιση της γης σημαίνει μείωση ή απώλεια της βιολογικής και οικονομικής παραγωγικότητας και πολυπλοκότητας αρδευόμενης και μη-αρδευόμενης γεωργικής γης, λειμώνων, βοσκοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων».

Η Διεθνής Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης και της Ξηρασίας υπογράφηκε το 1994. Μεταξύ άλλων, ζητά από τις χώρες που την επικύρωσαν να ετοιμάσουν και να εφαρμόσουν Εθνικά Σχέδια Δράσης. Το δε έτος 2006 κηρύχθηκε Παγκόσμιο Έτος για το Νερό και για την Ερημοποίηση!

Η Ελλάδα έχει υπογράψει τη Διεθνή Σύμβαση και το 2001 θεσμοθετήθηκε το Εθνικό Σχέδιο Δράσης (ΚΥΑ 99605/3719). Το 1996 συγκροτήθηκε η Εθνική Επιτροπή για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (Απόφαση 96990/9361-1996, Υπουργείο Γεωργίας). Το 2005 ανασυγκροτήθηκε και αναμένεται η επίσημη ανακοίνωση της νέας της σύνθεσης.

Το θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο υπάρχει αλλά η χώρα αντιμετωπίζει έντονο και κλιμακούμενο πρόβλημα υποβάθμισης της γης και ερημοποίησης που συχνά δημοσιοποιείται στον τύπο. Άραγε, έχει γίνει κοινή συνείδηση στους Έλληνες, άρχοντες και αρχόμενους, αυτό το πρόβλημα; Λαμβάνεται υπόψη στις αποφάσεις για αναπτυξιακά έργα σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο το Εθνικό Σχέδιο Δράσης; Έχουν γίνει προσπάθειες να τιθασευτούν οι δυνάμεις που προκαλούν και να αλλάξουν οι πρακτικές που οδηγούν στην ερημοποίηση με τόση σωρευμένη επιστημονική γνώση;

Η απάντηση είναι αρνητική. Αυτό λένε τα σημάδια: άναρχη και απρογραμματίστη οικιστική και τουριστική ανάπτυξη ερήμην της διαθεσιμότητας κρίσιμων πόρων όπως το νερό, υδροβόρες δραστηριότητες σε ξηρο-θερμικές περιοχές, αλόγιστη και ανεξέλεγκτη χρήση νερού γενικότερα, εγκατάλειψη των υποβαθμισμένων περιοχών και δημιουργία νέων μετά από πυρκαγιές, υπερβόσκηση, καταστροφή υδροβιοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων, δραστηριότητες που προκαλούν διάβρωση εδάφους και καταστροφή της, έστω και ελάχιστης, φυτοκάλυψης (πίστες αγώνων αυτοκινήτων, χιονοδρομικά κέντρα, γήπεδα γκολφ), κ.λπ., κ.λπ. Με δυο λόγια, παντελής έλλειψη δημόσιου σχεδιασμού γης και πόρων μαζί με αδικαιολόγητες καθυστερήσεις εφαρμογής της εθνικής νομοθεσίας αλλά κυρίως συμμόρφωσης, παρ' όλες τις επιπλήξεις, με σημαντικές Ευρωπαϊκές Οδηγίες. Μια κρίσιμη είναι η Οδηγία για το Νερό του 2000 που απαιτεί ορισμό Αρχών Διαχείρισης Υδατικών Διαμερισμάτων και σύ-

νταξη των αντίστοιχων Σχεδίων Διαχείρισης Υδατικών Πόρων. Μια άλλη είναι η Οδηγία για τους Οικοτόπους και το Δίκτυο Φύση 2000.

Τα μεγαλύτερο σημάδι όμως είναι η αξία που έχει η γη για το σημερινό Έλληνα (και όχι μόνο). Το νερό το εκτιμά, είναι καθημερινή ανάγκη, αλλά επειδή το θεωρεί ως είδος εν αφθονία το σπαταλά. Τη γη είτε την έχει σπρώξει στη λήθη είτε, ακόμα χειρότερα, την καταστρέφει απερίσκεπτα και ανελέητα χρησιμοποιώντας αυτήν και τους πόρους της μόνο για ανταλλαγή. Ξεχνώντας ότι του είναι ακόμα πιο καθημερινή ανάγκη γιατί συνήθως κανείς δεν περπατά πάνω στο νερό ή στον αέρα, ούτε επιβιώνει χωρίς τροφή που πάντα προέρχεται από τη γη και επιστρέφει α' αυτή, ούτε κτίζει στο κενό.

Χωρίς φροντίδα η γη μαραζώνει και χάνεται παίρνοντας μαζί της την ευημερία και την αυτάρκεια που παρέχει σ' αυτόν που την έχει. Σ' αυτή τη μαραζωμένη, την εγκαταλελειμμένη γη είναι αφιερωμένη η 17η Ιουνίου. Για να θυμίζει ότι η γη είναι το όριο της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης, μέτρο της σύνεσης και της σοφίας του ανθρώπου, πικρή υπενθύμιση της χαμένης συλλογικότητας του.

2007

17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2007, ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΦΕΤΟΣ!

Ήταν 17 Ιουνίου 1994 όταν στο Παρίσι τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν την Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης. Γι' αυτό από τότε τη γιορτάζουμε κάθε χρόνο τέτοια μέρα για να μην ξεχνάμε ... Αλλά δεν μπορούμε να ξεχάσουμε τώρα που η κλιματική αλλαγή και το παγκόσμιο πρόβλημα του νερού την κρατούν αναπόφευκτα στο προσκήνιο. Το 2006 είχε ανακηρυχθεί Διεθνές Έτος Νερού και Ερημοποίησης ενώ το 2007 είναι αφιερωμένο στην μια (κοινή) παγκόσμια πρόκληση: την ερημοποίηση και την κλιματική αλλαγή.

Αλλά ενώ η ερημοποίηση είναι γνωστή και πολυσυζητημένη, η Διεθνής Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης και της Ξηρασίας (Σύμβαση, από εδώ και στο εξής) είναι παραμελημένη. Και δεν της αξίζει γιατί είναι μια καινοτόμος Σύμβαση, αλλιώτικη από τις άλλες, ακόμα

κι από τις «αδελφές» της, τη Διεθνή Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα και τη Διεθνή Σύμβαση για το Κλίμα. Την κάνουν διαφορετική και ιδιαίτερα σημαντική τα ζητήματα στα οποία εστιάζουν οι στόχοι της, η προσέγγιση που υιοθετεί για να τα αντιμετωπίσει και να πετύχει τους στόχους καθώς και οι διαδικασίες και τα μέτρα που προτρέπει τις συμβαλλόμενες χώρες να ακολουθήσουν.

Ζητήματα και στόχοι

Η Σύμβαση χαρακτηρίζεται από ισχυρή προσήλωση στο μοντέλο της **καλής διακυβέρνησης** ως μέσον για την καταπολέμηση της ερημοποίησης και ως σκοπό για την εξασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης. Στην Πέμπτη Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών της Σύμβασης (Βόννη, 1999), η καλή διακυβέρνηση ορίστηκε ως «ένα κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ κυβέρνησης και λαού που βασίζεται στην αμοιβαία κατανόηση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όλων των εταίρων». Η Παγκόσμια Διάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη (Γιοχάνεσμπουργκ, 2002) έκανε έκκληση για καλή διακυβέρνηση με τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών, του ιδιωτικού τομέα και των κυβερνήσεων. Στο Σχέδιο Εφαρμογής της Διάσκεψης προσδιορίζονται τα κύρια, αλληλένδετα, χαρακτηριστικά της σε εθνικό επίπεδο: συμμετοχή, ισότητα και δικαιοσύνη, διαφάνεια και ευθύτητα, ανταπόκριση στα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα, προβλεψιμότητα, συνοχή, νομιμότητα και λογοδοσία.

Η Σύμβαση θεωρεί βασική υποχρέωση των κυβερνήσεων να προσφέρουν ένα θεσμικό πλαίσιο σαφών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε σχέση με τη χρήση των πόρων που θα καθιστά εφικτή την ανάληψη των απαιτούμενων δράσεων. Δίνει αποκλειστική έμφαση στην **πλατιά δημόσια συμμετοχή** και στην **αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων για λήψη αποφάσεων** (ώστε οι χρήστες να έχουν κίνητρο να ασχοληθούν με τη γη...). Είναι δε η μόνη Σύμβαση που αναφέρει ρητά τη συμμετοχή των ΜΚΟ.

Βασικό εργαλείο εφαρμογής της σε εθνικό επίπεδο είναι τα **Εθνικά Σχέδια Δράσης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης** (ΕΣΔ) και σε περιφερειακό (π.χ. Μεσόγειος) τα Περιφερειακά Σχέδια Δράσης. Τα ΕΣΔ θα πρέπει να διαμορφώνονται στη βάση **συμμετοχικών διαδικασιών δημόσιου σχεδιασμού** με εμπλοκή και συμπράξεις όλων των ενδιαφερομένων μερών (ανδρών και γυναικών), να επωφελούνται από υπάρχοντα επιτυχημένα σχετικά σχέδια, **να ενσωματώνονται στα εθνικά σχέδια**

για την αιφόρο ανάπτυξη, να συντονίζονται με άλλα σχέδια δράσης και να αποβλέπουν στην εφαρμογή. Τα ΕΣΔ θα πρέπει να ενσωματώνουν μακροχρόνιες στρατηγικές, να προσδιορίζουν καθαρά τους ρόλους των εταίρων, να παρακολουθούνται τακτικά, να αξιολογούνται, και να επικαιροποιούνται με διαρκείς, επαναλαμβανόμενες, συμμετοχικές διαδικασίες στη βάση της εμπειρίας από το πεδίο.

Κύρια χαρακτηριστικά του σχεδιασμού που προτείνει η Σύμβαση είναι η ευελιξία, που επιτρέπει προσαρμογή σε διαφορετικές και μεταβαλλόμενες καταστάσεις, και ο συντονισμός σε όλα τα επίπεδα, από τη συλλογή δεδομένων και πληροφορίας μέχρι τη συνεργασία τυπικών και άτυπων οργανισμών και την εξασφάλιση των απαιτούμενων πόρων.

Η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι η επιτυχία των παραπάνω δράσεων εξαρτάται κρίσιμα από την **ύπαρξη κατάλληλων και επαρκών υποδομών** (capacity building) και συγκεκριμένα, **θεσμών, παιδείας, διαρκούς εκπαίδευσης και δημόσιας ευαισθητοποίησης**. Γι' αυτό το λόγο δίνει προτεραιότητα στο σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση και την εφαρμογή των σχετικών δράσεων

Οι παραπάνω λόγοι που κάνουν τη Σύμβαση σημαντική και φιλόδοξη είναι ακριβώς αυτοί που καθιστούν την **πιστή εφαρμογή της μια μεγάλη πρόκληση**. Η πολυ-επίπεδη συνεργασία και η δημόσια συμμετοχή «σκοντάφτουν» σε ζητήματα θεσμικών, πολιτισμικών, αναπτυξιακών και πολιτικών διαφορών ενός μεγάλου πλήθους τυπικών και άτυπων φορέων. Κυρίως, όμως, δυσχεραίνονται από την **έλλειψη σαφούς νομικού πλαισίου τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο** που θα νομιμοποιούσε τις σχετικές διαδικασίες διαβούλευσης και διαπραγματεύσεων, που ... δεν είναι καθημερινές πρακτικές στις περισσότερες χώρες του κόσμου. Αυτά τα σημαντικά θέματα ίσως σχολιασθούν σε επόμενες επετείους. Μέχρι να καταργηθούν οι επέτειοι. Μέχρις ότου, δηλαδή, θα κρατά καλά ο φαύλος κύκλος των γενεσιουργών αιτίων της ερημοποίησης, η υλική και πνευματική φτώχεια και η λειψή δημοκρατία.

2008

ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ: Η ΘΛΙΒΕΡΗ «ΓΙΟΡΤΗ» ΚΑΛΑ ΚΡΑΤΕΙ

Όταν υπόγραφαν τη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης οι εκπρόσωποι των συμβεβλημένων κρατών, στις 17 Ιουνίου 1994 στο Παρίσι, ήταν γεμάτοι αισιοδοξία ότι μετά από πάροδο μιας δεκαετίας θα μπορούσαν να γιορτάσουν για κάποια σημαντικά αποτελέσματα της εφαρμογής της. Κι όμως, το 2006, δέκα χρόνια αφότου η Σύμβαση τέθηκε σε εφαρμογή (στις 26 Δεκεμβρίου 1996), τα αποτελέσματα που ανακοίνωσε η Επιτροπή για την Ανασκόπηση της Εφαρμογής της Σύμβασης δεν ήταν ενθαρρυντικά. Η ερημοποίηση θα «γιορτάζεται» για πολλά χρόνια ακόμα, ίσως για πάντα.

Η χρονιά που πέρασε από την περυσινή «γιορτή» (17 Ιουνίου 2007) σηματοδεύτηκε από δύο σημαντικά γεγονότα: την Όγδοη Διάσκεψη των Συμβεβλημένων Μερών (COP8, Conference of Parties 8) που έγινε 3-14 Σεπτεμβρίου 2007 στη Μαδρίτη και τη συζήτηση για την προτεινόμενη Οδηγία Πλαίσιο για το Έδαφος στην Επιτροπή Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 20 Δεκεμβρίου 2007.

Το κάλεσμα της διεθνούς κοινότητας. Η Όγδοη Διάσκεψη των Συμβεβλημένων Μερών διαπίστωσε με λύπη ότι τη δεκαετία που πέρασε, η ανθρωπότητα ενώ αποδέχθηκε ευρέως ότι πρέπει να προστατευθεί η

στιβάδα του όζοντος και η βιοποικιλότητα, δεν έχει αναγνωρίσει επαρκώς ακόμα τη μεγάλη σημασία της προστασίας του εδάφους από την υποβάθμιση και τη διάβρωση. Έτσι, παρόλο που η Σύμβαση πέτυχε ευρεία πολιτική αναγνώριση και περιλαμβάνει 191 μέλη (190 χώρες και την Ευρωπαϊκή Ένωση), η εφαρμογή της ήταν πολύ μικρότερη και φτωχότερη από τις αρχικές προσδοκίες. Η Διάσκεψη, αφενός εξέφρασε την αποδοκιμασία της για το ότι οι κυβερνήσεις δεν εφαρμόζουν τις προτάσεις των κοινοβουλευτικών εκπροσώπων τους και, αφετέρου, με την απόφαση 3/COP.8^[1] πρότεινε ένα δεκαετές στρατηγικό σχέδιο και πλαίσιο (Στρατηγική, για συντομία) για την περισσότερο αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης την επόμενη δεκαετία (2008-2018).

Η Όγδοη Διάσκεψη έκανε αρκετές ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις όπως:

(α) ενώ η Σύμβαση βρίσκεται σε ισχύ πάνω από 10 χρόνια οι τάσεις της ερημοποίησης δεν δείχνουν να φθίνουν και τα χειροπιαστά αποτελέσματα δεν είναι ικανοποιητικά

(β) η αργή πρόοδος, η μέτρια εφαρμογή και η αδυναμία της Σύμβασης να προσελκύσει ικανοποιητική χρηματοδότηση και να εφαρμοσθεί αποτελεσματικά σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο οφείλεται σε πολλούς παράγοντες που περιλαμβάνουν: την ανεπαρκή πολιτική βούληση, την πλημελή ένταξη του ζητήματος της καταπολέμησης της ερημοποίησης στις κυρίαρχες πολιτικές τάσεις, τη χαμηλή προτεραιότητα που δίνουν στην υποβάθμιση του εδάφους τα αναπτυξιακά σχέδια και οι σχετικές δραστηριότητες πολλών πληγμένων χωρών-μελών, τη γενική αμέλεια για πολιτικές υπαίθρου που σχετίζεται με έλλειψη συμμετοχής των κατοίκων της, την ασθενή επιστημονική βάση, τη διατομεακή φύση της Σύμβασης, την ένταξη της σε ασθενείς διοικητικές δομές στα συμβαλλόμενα κράτη, τις δύσχρηστες διεθνείς δομές της και την έλλειψη συντονισμού των κρατικών υπηρεσιών με τη Γραμματεία της Σύμβασης

(γ) αν και έχουν καταρτισθεί περίπου 97 Εθνικά Προγράμματα Δράσης, στην πράξη δεν έχουν εφαρμοσθεί οι προτεινόμενες δράσεις προτεραιότητας λόγω έλλειψης κατάλληλων στρατηγικών δράσεων στις χώρες που αφορούν, περιορισμένων οικονομικών πόρων, κατάλληλης τεχνολογίας, γνώσης, τεχνογνωσίας και σχέσεων μεταξύ πολιτικών και επισημόνων και πολύ συχνά λόγω περιορισμένης και μη αποτελεσματικής

[1] CONFERENCE OF THE PARTIES. Decision 3/COP.8 The 10-year strategic plan and framework to enhance the implementation of the Convention (2008-2018). Report of the Conference of the Parties on its eighth session, held in Madrid from 3 to 14 September 2007, Addendum. Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its eighth session. ICCD/COP(8)/16/Add.1, 23 October 2007 (σελ. 8-26).

εναρμόνισης των εθνικών και περιφερειακών πολιτικών.

Η «Δήλωση της Μαδρίτης»^[2] τονίζει χαρακτηριστικά: «αντιμέτωπη με την εν εξελίξει κλιματική μεταβολή, η σύγχρονη κοινωνία έχει ακόμα να αποδείξει πειστικά ότι μπορεί να χρησιμοποιήσει με σύνεση το συγκριτικό της πλεονέκτημα έναντι των προηγούμενων πολιτισμών που κατέρρευσαν από ελλείψεις φυσικών πόρων. Έχουμε τα μέσα, την επιστήμη, την τεχνολογία και, με την υιοθέτηση της Σύμβασης, τη δήλωση καθώς και την αποφασιστικότητα να συνεργασθούμε μέσω πολυμερούς αλληλεγγύης».

Η Στρατηγική που προτάθηκε περιέχει γενικές και ειδικές κατευθύνσεις μελλοντικής δράσης που αφορούν στο ρόλο, στα καθήκοντα και στις δεσμεύσεις των συμβαλλομένων κρατών, των υπηρεσιών και επιτροπών της Σύμβασης, της Παγκόσμιας Μονάδας Περιβάλλοντος (Global Environment Facility) που χρηματοδοτεί τις διεθνείς δραστηριότητες, καθώς και της ευρύτερης κοινωνίας.

Το όραμα της Στρατηγικής είναι να σμιλέψει μια παγκόσμια σύμπραξη για να αναστρέψει και να εμποδίσει την ερημοποίηση και την υποβάθμιση της γης και να αποτρέψει τις επιπτώσεις της ξηρασίας στις ευαίσθητες περιοχές για να υποστηρίξει την καταπολέμηση της φτώχειας και την περιβαλλοντική αειφορία.

Η Στρατηγική προσδιορίζει τέσσερεις στρατηγικούς στόχους που θα καθοδηγούν τις δράσεις των συμβαλλομένων μερών την περίοδο 2008-2018, που περιλαμβάνουν την ενίσχυση της πολιτικής βούλησης, για την πραγματοποίηση του οράματος. Για κάθε στόχο προσδιορίζει τις αναμενόμενες επιπτώσεις, τα μακροχρόνια αναμενόμενα αποτελέσματα δηλαδή στα οποία αποσκοπούν οι στρατηγικοί στόχοι.

Στρατηγικός στόχος 1: Να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης των πληθυσμών στις ευαίσθητες περιοχές, για μεγαλύτερη διαφοροποίηση των ευκαιριών ζωής των κατοίκων, οικονομικά οφέλη από αειφορική διαχείριση της γης και μειωμένη κοινωνικο-οικονομική και περιβαλλοντική τρωτότητα στην κλιματική μεταβολή, μεταβλητότητα και ξηρασία.

Στρατηγικός στόχος 2: Βελτίωση της κατάστασης των οικοσυστημάτων στις ευαίσθητες περιοχές, για βελτίωση της παραγωγικότητας της γης και άλλων οικολογικών αγαθών και υπηρεσιών που γίνεται με αειφορικό τρόπο και συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και μείωση της τρωτότητας των οικοσυστημάτων στην κλιματική μεταβολή, με-

[2] Υποβλήθηκε από τον Υπουργό Περιβάλλοντος της Ισπανίας στο ρόλο του ως Προέδρου της Όγδοης Διάσκεψης.

ταβλητότητα και ξηρασία.

Στρατηγικός στόχος 3: Παραγωγή παγκόσμιων ωφελειών μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής της Σύμβασης, για τη συμβολή της αειφορικής διαχείρισης της γης και της καταπολέμησης της ερημοποίησης/ υποβάθμισης της γης στη διατήρηση και αειφορική χρήση της βιοποικιλότητας και στην άμβλυνση των επιπτώσεων της κλιματικής μεταβολής.

Στρατηγικός στόχος 4: Επιστράτευση πόρων για την στήριξη της εφαρμογής της Σύμβασης με την διαμόρφωση αποτελεσματικών συμπράξεων μεταξύ εθνικών και διεθνών εταίρων, για τη διάθεση αυξημένων οικονομικών, τεχνικών και τεχνολογικών πόρων στις αναπτυσσόμενες και άλλες χώρες και τη **διαμόρφωση κατάλληλων πλαισίων πολιτικής σε όλα τα επίπεδα** που διευκολύνουν την εφαρμογή της Σύμβασης.

Αποστολή της Στρατηγικής είναι να διαμορφώσει ένα παγκόσμιο πλαίσιο που θα υποστηρίξει την ανάπτυξη και εφαρμογή εθνικών και περιφερειακών πολιτικών, προγραμμάτων και μέτρων για να εμποδιστεί, ελεγχθεί και αναστραφεί η ερημοποίηση/υποβάθμιση της γης και να αμβλυνθούν τα αποτελέσματα της ξηρασίας (το ζήτημα, για συντομία) μέσω επιστημονικής και τεχνολογικής αριστείας, ευαισθητοποίησης του κοινού, διαμόρφωσης σταθερότυπων, συνηγορίας/ενεργής υποστήριξης, και κινητοποίησης πόρων που θα μειώσουν τη φτώχεια. Για να καθοδηγήσει τις δράσεις των συμβαλλομένων μερών βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, και αποβλέποντας στην επίτευξη του οράματος και των στρατηγικών στόχων της, η Στρατηγική προσδιορίζει πέντε λειτουργικούς σκοπούς και τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Λειτουργικός σκοπός 1: Συνηγορία/ενεργή υποστήριξη, ευαισθητοποίηση και μόρφωση, για να επηρεασθούν ενεργά οι διεθνείς, εθνικοί και τοπικοί εμπλεκόμενοι και οι σχετικές διαδικασίες και να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το ζήτημα.

Λειτουργικός σκοπός 2: Πλαίσιο πολιτικής, για να υποστηρίξει τη δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος που θα προωθεί λύσεις για την αντιμετώπιση του ζητήματος.

Λειτουργικός σκοπός 3: Επιστήμη, τεχνολογία και γνώση, για να γίνει μια παγκόσμια αυθεντία στην επιστημονική και τεχνολογική γνώση όσον αφορά στην αντιμετώπιση του ζητήματος.

Λειτουργικός σκοπός 4: Διαμόρφωση αναγκαίας υποδομής (capacity building), για να καταγράψει και να ικανοποιήσει τις ανάγκες διαμόρφωσης της αναγκαίας υποδομής για την αποτροπή και αντιστροφή του φαινομένου και των επιπτώσεων του.

Λειτουργικός σκοπός 5: Χρηματοδότηση και μεταφορά τεχνολογίας, για να κινητοποιήσει και να βελτιώσει τη στόχευση και τον συντονισμό εθνικών, διμερών και πολυμερών χρηματοδοτικών και τεχνολογικών πόρων που θα αυξήσει τις επιπτώσεις και αποτελεσματικότητά τους.

Και η ανταπόκριση της ΕΕ. Με δεδομένο το παραπάνω κλίμα, θα περίμενε κανείς ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έσπευδε να ανταποκριθεί στο κάλεσμα της διεθνούς Κοινότητας διαμορφώνοντας ένα κατάλληλο πλαίσιο πολιτικής για την αποτελεσματική προστασία εκείνων των περιφερειών της που έχουν υποστεί ή είναι υπερβολικά ευαίσθητες και ευάλωτες στην ερημοποίηση. Όμως, ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικής για την ερημοποίηση δεν υπάρχει στην ΕΕ. Μόνο για τον κρίσιμο για την ερημοποίηση πόρο «νερό» υπάρχει η Οδηγία Πλαίσιο για το Νερό 60/2000 που προσδιορίζει τις βασικές απαιτήσεις για την αειφορική διαχείριση των υδάτων. Όμως, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των ουσιαστικότερων δράσεων, συγκεκριμένα η διαμόρφωση και η εφαρμογή των Διαχειριστικών Σχεδίων Υδατικών Διαμερισμάτων και η συγκρότηση των Διαχειριστικών Αρχών, ανήκουν στη δικαιοδοσία των κρατών-μελών...

Όσον αφορά στον άλλο κρίσιμο πόρο, το έδαφος, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει μόνο την Θεματική Στρατηγική για την Προστασία του Εδάφους που ψηφίστηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 2006. Την ίδια ημέρα, κατατέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρόταση για μια Οδηγία-Πλαίσιο για την Προστασία του Εδάφους η οποία τέθηκε σε διαβούλευση. Στη διάρκεια των 15 μηνών που παρεμβλήθηκαν μεταξύ 22 Σεπτεμβρίου 2006 και 20 Δεκεμβρίου 2007, τα αρμόδια όργανα της ΕΕ, τα κράτη-μέλη, οι επαγγελματικές και τομεακές οργανώσεις καθώς και οι περιβαλλοντικές μη-κυβερνητικές οργανώσεις κατέθεσαν τις απόψεις τους. Οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ βρήκαν ανεπαρκή την κάλυψη της προστασίας του εδάφους γενικά από την προτεινόμενη Οδηγία ενώ άλλες αντιρρήσεις διατυπώθηκαν από τους άλλους φορείς. Τον Νοέμβριο του 2007 το Ευρωκοινοβούλιο υιοθέτησε την πρόταση για την Οδηγία τονίζοντας την ανάγκη για την προστασία των εδαφών έναντι της κλιματικής μεταβολής. Στην συνεδρίαση της Επιτροπής Περιβάλλοντος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, στις 22 Δεκεμβρίου 2007, η Προεδρία κατέβαλε προσπάθεια να πετύχει μια συμβιβαστική διατύπωση της προτεινόμενης Οδηγίας. Παρόλα ταύτα δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία διότι Γερμανία, η Γαλλία, η Ολλανδία, η Αυστρία, και η Αγγλία ψήφισαν αρνητικά. Η αποτυχία επίτευξης συναίνεσης αποδίδεται κυρίως σε ανησυχίες σχετικά με την επικουρικότητα. Τα μέλη που διαφώνησαν θεωρούν ότι το έδαφος δεν μπορεί να αποτελέσει θέμα διαπραγμάτευσης σε επίπεδο ΕΕ. Κάποια μέλη θεώρησαν επίσης ότι το κόστος εφαρμογής της προτει-

νόμενης Οδηγίας θα ήταν πολύ υψηλό.

Φυσικά, το θέμα της Οδηγίας για το Έδαφος θα επανέλθει στο Συμβούλιο και οι διεργασίες συνεχίζονται. Στις 12 Ιουνίου 2008, η 12η Διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Περιβάλλον), διοργάνωσε ένα συνέδριο υψηλού επιπέδου για τη σχέση εδάφους και κλιματικής μεταβολής και το ρόλο της διαχείρισης των εδαφών στην άμβλυνση και προσαρμογή στην κλιματική μεταβολή. Ο Επίτροπος Περιβάλλοντος κ. Στ. Δήμας είπε: «Εβδομήντα δισεκατομμύρια τόννοι άνθρακα είναι αποθηκευμένοι στα εδάφη μας, και ακόμα και οι πολύ μικρές απώλειες μπορεί να έχουν τεράστιες επιπτώσεις στα αέρια του θερμοκηπίου. Συνεπώς, ζητώ από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να αναγνωρίσει τη σημασία του εδάφους για την αειφορία όλης της Ευρώπης και να επανεξετάσει την ανάγκη για την προστασία με Ευρωπαϊκή νομοθεσία αυτού του πιο πολύτιμου πόρου».

Το 2007 η Οδηγία για το Έδαφος έχασε «έδαφος». Ας ελπίσουμε ότι στα χρόνια που έρχονται η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνεχίσει τις προσπάθειες να προστατεύσει θεσμικά αυτό το λεπτό μανδύα που στηρίζει τη ζωή στον πλανήτη. Η γη μας περιμένει να μοιραστούμε τα όνειρα της σε μια πραγματική γιορτή. Ως τότε όμως;

2009

ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ: ΑΛΛΗΛΕΝΔΕΤΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ

Δεκαπέντε χρόνια συμπληρώθηκαν φέτος από την υπογραφή της στις 17 Ιουνίου 1994 στο Παρίσι κι ακόμα η Διεθνής Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (ΔΣΚΕ) παραμένει η πιο παραμελημένη από τις άλλες δύο αδελφές της, τη Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή και τη Σύμβαση για τη Διατήρηση της Βιοποικιλότητας. Όχι όμως για πολύ μια που ένα πλήθος συγκυριών αναδεικνύουν την επιτακτική ανάγκη καταπολέμησης της ερημοποίησης για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του κυριότερου ίσως προβλήματος που απειλεί τον πλανήτη: την επισιτιστική ασφάλεια (food security).

Στον Υψηλού Επιπέδου Διάλογο Πολιτικής που έγινε στη Βόννη, έδρα της ΔΣΚΕ, τον Μάη του 2008, ο Gregoire de Kalbermatten, αναπληρωτής γραμματέας της ΔΣΚΕ, δήλωσε ότι η ερημοποίηση, η υποβάθμιση του εδάφους και η ξηρασία εκθέτουν σε κίνδυνο την επισιτιστική ασφάλεια. Υπενθύμισε δε ότι ένα διεθνές συμπόσιο στη Γενεύη το 2006 αναγνώρισε ότι ένα από τα θεμελιωδέστερα ανθρώπινα δικαιώματα, το δικαίωμα στην τροφή, θα εξασφαλισθεί πολύ καλύτερα αν η ΔΣΚΕ εφαρμοσθεί με

επιτυχία.

Οι δηλώσεις αυτές δεν προκαλούν έκπληξη. Οι ξηροθερμικές περιοχές (drylands) καταλαμβάνουν το 41% της επιφάνειας του πλανήτη και φιλοξενούν πάνω από δύο δισεκατομμύρια ανθρώπους (το ένα τρίτο του πληθυσμού της γης). Πάνω από το 30% των κυριότερων δημητριακών (σιτάρι, κριθάρι, βρώμη) και των εκτρεφόμενων ζώων του πλανήτη προέρχονται από αυτές όπως επίσης και πλήθος φαρμακευτικών και άλλων χρήσιμων φυτών και ζώων που συμβάλλουν τόσο στις τοπικές όσο και στην παγκόσμια οικονομία (ΜΕΑ 2003).

Για την ώρα, ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ...πεινούν ενώ στα επόμενα 20-25 χρόνια η ζήτηση τροφής θα διπλασιαστεί. Στο τέλος του αιώνα, εννέα δισεκατομμύρια άνθρωποι θα πρέπει να τραφούν από την ίδια (ή όση έχει μείνει) διαθέσιμη καλλιεργήσιμη γη...

Στενές σχέσεις, βαριές συνέπειες

Η ΔΣΚΕ ορίζει ότι «ερημοποίηση είναι η διαδικασία υποβάθμισης ξηρών, ημί-ξηρων και ύφυγων γαιών που προκαλείται από βιοφυσικούς και ανθρώπινους (κοινωνικο-οικονομικούς και θεσμικούς) παράγοντες. Υποβάθμιση της γης σημαίνει μείωση ή απώλεια της βιολογικής και οικονομικής παραγωγικότητας και πολυπλοκότητας αρδευόμενης και μη-αρδευόμενης γεωργικής γης, λειμώνων, βοσκοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων» (UNCCD 1994)

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τροφίμων ορίζει την επισιτιστική ασφάλεια ως μια κατάσταση «όπου όλοι οι άνθρωποι, σε κάθε στιγμή, έχουν υλική και οικονομική πρόσβαση σε επαρκή, ασφαλή και θρεπτική τροφή που ικανοποιεί τις διατροφικές τους ανάγκες και τις διατροφικές τους προτιμήσεις για μια υγιή και ενεργή ζωή» (FAO 1996).

Η επισιτιστική ασφάλεια εξαρτάται άμεσα από την υγεία και γονιμότητα του εδάφους και τη διαθεσιμότητα νερού, εκείνους τους έγγειους πόρους, δηλαδή, που απειλούνται άμεσα από την ερημοποίηση, την κλιματική αλλαγή και τη μείωση της βιοποικιλότητας. Η σύγχρονη επιστήμη έχει ρίξει φως στη στενή αλληλεξάρτηση αυτών των τριών παγκόσμιων φαινομένων που έχουν κοινές γενεσιουργές αιτίες: τις ανεξέλεγκτες, αλόγιστες και απρογραμματίστες ανθρώπινες δραστηριότητες – εντατική γεωργία και κτηνοτροφία, αστικοποίηση, τουρισμός, εξόρυξη, αποψίλωση δασών, πυρκαγιές, καταστροφή υγροτόπων, μεγάλα έργα υποδομών, κ.ά.

Η κλιματική αλλαγή καθιστά την ερημοποίηση τη μεγαλύτερη περιβαλλοντική πρόκληση της εποχής μας, αναφέρει έκθεση ομάδας εμπειρογνομόνων του Πανεπιστημίου των Ηνωμένων Εθνών για την ερημοποίηση (UNU 2007). Οι μεταβολές της κατανομής και συχνότητας των βροχοπτώσεων και της θερμοκρασίας, καθώς και τα ακραία καιρικά φαινόμενα, συμβάλλουν στην υποβάθμιση του εδάφους και στη μείωση των διαθέσιμων υδατικών πόρων, ιδιαίτερα στις ευαίσθητες περιοχές, και επηρεάζουν (συνήθως αρνητικά) τη βιοποικιλότητα. Η εξάπλωση της ερημοποίησης επιδεινώνει με τη σειρά της την κλιματική αλλαγή και την κατάσταση της βιοποικιλότητας. Οι μεταβολές αυτές συντελούνται σε πλανητική κλίμακα και με μεγάλη ταχύτητα που δεν επιτρέπει στα τοπικά οικοσυστήματα να προσαρμοσθούν στη χρονική κλίμακα της ζωής του ανθρώπου. Το γήινο σύστημα έχει πέσει σε ένα φαύλο κύκλο από το οποίο ίσως κατορθώσει να ξεφύγει, αν καταβληθούν εξαιρετικά μεγάλες και συντονισμένες προσπάθειες παγκόσμια...

Άμεσο αποτέλεσμα αυτών των μεταβολών είναι η μείωση των εκτάσεων γης υψηλής παραγωγικότητας και η επέκταση των καλλιεργειών σε περιοχές χαμηλής παραγωγικότητας με παράλληλη αύξηση της χρήσης αγροχημικών (και ενδεχομένως μεταλλαγμένων ειδών). Σε συνδυασμό με την απώλεια γεωργικής γης από ανεξέλεγκτη αστική επέκταση και τουριστική ανάπτυξη, η γόνιμη γη γίνεται σπάνια. Κάτω από συνθήκες αυξημένης ζήτησης τροφίμων, διαιτητικών μεταβολών, αυξανόμενης τιμής του πετρελαίου και χρόνια ανεπαρκών δράσεων βελτίωσης της γεωργικής παραγωγικότητας, αυτή η σπανιότητα οδηγεί σε αύξηση της τιμής των τροφίμων.

Οι συνέπειες είναι δραματικές, όπως έγινε αισθητό πρόσφατα, κυρίως για τον τρίτο κόσμο που χρόνια δοκιμάζεται από πείνα και δίψα ... Αλλά και ο πρώτος κόσμος δεν είναι λιγότερο ευάλωτος. Η ερημοποίηση πλήττει αρκετές περιοχές των ανεπτυγμένων χωρών, η γόνιμη γεωργική γη τους μειώνεται, και εξαρτώνται από εισαγωγές τροφίμων όπως και από τα οφέλη των ξηροθερμικών περιοχών που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η επισιτιστική ανασφάλεια πλήττει τα χαμηλά οικονομικά στρώματα του πρώτου κόσμου που συγχρόνως διογκώνονται από την παγκοσμιοποίηση και την πρόσφατη οικονομική κρίση.

Δράσεις για την καταπολέμηση της ερημοποίησης: επενδύοντας στην επιβίωση της ανθρωπότητας

Οι σύνθετες και πολύπλοκες σχέσεις ερημοποίησης και επισιτιστικής α-

σφάλειας έχουν κάνει καθαρό ότι οι τεχνικές, τυποποιημένες λύσεις δεν επαρκούν για την αποτελεσματική αντιμετώπιση τους. Μόνο ολοκληρωμένες, πολύ-επιστημονικές προσεγγίσεις, που εξετάζουν συνθετικά όλες τις διαστάσεις αυτών των προβλημάτων, και συντονισμένες δράσεις από το ατομικό και το τοπικό μέχρι το εθνικό και το παγκόσμιο επίπεδο μπορούν να συμβάλλουν στην επίλυση τους. Οι κυριότερες από αυτές είναι η Αειφορική Διαχείριση της Γης (Sustainable Land Management), ο χωρικός σχεδιασμός, οι δημόσιες πολιτικές, ιδιαίτερα η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) και τα έγγεια δικαιώματα. Ο ρόλος του διεθνούς εμπορίου, παρότι κρίσιμος, δεν μπορεί να καλυφθεί σε τούτο το σημείωμα.

Η Αειφορική Διαχείριση της Γης περιλαμβάνει διαχειριστικές πρακτικές που στοχεύουν στην προστασία των έγγειων πόρων, στη θωράκιση τους έναντι φυσικών κινδύνων και στην οικονομικά αποδοτική χρήση τους. Αφορά στην πρόληψη της υποβάθμισης των πόρων, στη βελτίωση της ποιότητας τους (εγγειοβελτιωτικά έργα), στην αποκατάσταση τους και στην προσαρμογή τους στην κλιματική και σε άλλες μελλοντικές περιβαλλοντικές μεταβολές. Φυσικά, η πρόληψη είναι πάντοτε οικονομικά αποδοτικότερη από την αποκατάσταση...

Σε μια ευρύτερη οπτική, ο ολοκληρωμένος δημόσιος χωρικός σχεδιασμός, είναι το κατ' εξοχήν εργαλείο υποστήριξης λήψης αποφάσεων για την χρήση των πόρων με στόχο την ισόρροπη ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών αρχίζοντας από τη βασικότερη που είναι η εξασφάλιση επαρκούς τροφής.

Από τις πολυάριθμες δημόσιες πολιτικές που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την ερημοποίηση, και κατ' επέκταση την επισιτιστική ασφάλεια, ξεχωρίζει η ΚΑΠ γιατί αφορά άμεσα τη γεωργική γη και την ύπαιθρο χώρα. Τα αγρο-περιβαλλοντικά μέτρα της περιόδου 2007-2013 ήδη δίνουν μεγάλη έμφαση και υποστηρίζουν την εφαρμογή πρακτικών Αειφορικής Διαχείρισης της Γης. Ο προβληματισμός για το μέλλον της ΚΑΠ εστιάζει στη σημαντική συμβολή της Ευρωπαϊκής γεωργίας στην παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια. Σε συνάντηση των Ευρωβουλευτών στις 3-4 Νοεμβρίου 2008, εκπρόσωπος του Ευρωκοινοβουλίου δήλωσε «Η γεωργία είναι ένας καλός τομέας μελλοντικών επενδύσεων αν η Ευρώπη θέλει να συνεχίσει να παράγει ποιοτικά τρόφιμα σε αποδεκτές τιμές», ενώ ο τ. υπουργός Γεωργίας της Γαλλίας, Herve Gaymard, πρόσθεσε «η γεωργία δεν είναι επιχείρηση του χθες ... έχει πολύ μέλλον». Ο Michel Barnier, πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Γεωργίας δήλωσε: «πρέπει να μάθουμε τα μαθήματα της οικονομικής κρίσης και να δράσουμε μαζί με τον υπόλοιπο κόσμο για να αντιμετωπίσουμε την επισιτιστική κρίση». Ο Christopher Delgado, εκπρόσωπος της Διεθνούς Τράπεζας, υπενθύμισε ότι καμιά χώ-

ρα δεν αναπτύχθηκε προτού αναπτύξει τη γεωργία της και συνέστησε τη δημιουργία επαρκών αποθεμάτων τροφίμων για να ελεγχθεί η μεταβλητότητα των τιμών τους.

Όμως, όπως τονίζουν οι διεθνείς αναλύσεις της αειφορικής διαχείρισης των πόρων, καμιά από τις παραπάνω προτάσεις δεν μπορεί να εφαρμοσθεί αποτελεσματικά, ούτε οι οικονομικοί πόροι να χρησιμοποιηθούν αποδοτικά, αν δεν εξασφαλισθούν σταθερά, σαφή και εγγυημένα ατομικά δικαιώματα στη γη.

Ελλάδα: πόσο απειλείται, πόσο νοιάζεται;

Σύμφωνα με συντηρητικές εκτιμήσεις, το 30% των Ελληνικών εδαφών απειλείται από ερημοποίηση. Αλλά ο κίνδυνος είναι διαρκής γιατί η χώρα δοκιμάζεται συνεχώς από καταστροφικές πυρκαγιές, ανεξέλεγκτη οικονομική δραστηριότητα, πλημμελή διαχείριση της αγροτικής γης και της υπαίθρου και παντελή έλλειψη ορθολογικής διαχείρισης των υδατικών πόρων, για να αναφερθούν μόνο τα μεγάλα ζητήματα.

Το 2000, η χώρα έχασε την αυτάρκεια της σε σιτηρά. Οι εισαγωγές κρέατος, γάλακτος και τυριών κοστίζουν ένα δισεκατομμύριο Ευρώ, περισσότερο από τις εισαγωγές πετρελαίου. Η διατροφή των Ελλήνων καλύπτεται κατά το ένα τρίτο από την Ελληνική παραγωγή και κατά τα δύο τρίτα από εισαγωγές...

Κι ενώ αυτά συμβαίνουν, το Εθνικό Σχέδιο για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης παραμένει τύπος κενός, ένας νόμος που ούτε λαμβάνεται υπόψη ούτε εφαρμόζεται. Η εθνική και Κοινοτική περιβαλλοντική νομοθεσία σπάνια εφαρμόζεται, αντίθετα παραβιάζεται κατάφορα. Οι προστατευόμενες περιοχές κινδυνεύουν με αφανισμό. Ο δημόσιος χωρικός σχεδιασμός απουσιάζει θλιβερά παρά τις προσπάθειες τυπικής θεσμοθέτησης του με πλήθος Εθνικών Χωροταξικών Σχεδίων που αγνοούν το θεμελιώδη στόχο της προστασίας της γεωργικής γης και του φυσικού κεφαλαίου της χώρας.

Το θλιβερότερο απ' όλα, όμως, είναι ότι οι πολίτες, με ελάχιστες φωτεινές εξαιρέσεις, λειτουργούν με ένα σύστημα αξιών όπου η γη έπαψε να έχει αξία χρήσης. Έχει μόνο ανταλλακτική αξία κι αυτή μικρή εφόσον συχνά ανταλλάσσεται έναντι πινακίου φακής. Οι κάτοχοι της ούτε αναγνωρίζουν πια την αξία της ούτε αντιλαμβάνονται ότι πουλώντας της χάνουν όχι μόνο το κεφάλαιο τους αλλά και τα δικαιώματα πάνω στη γη, τη γη τους.

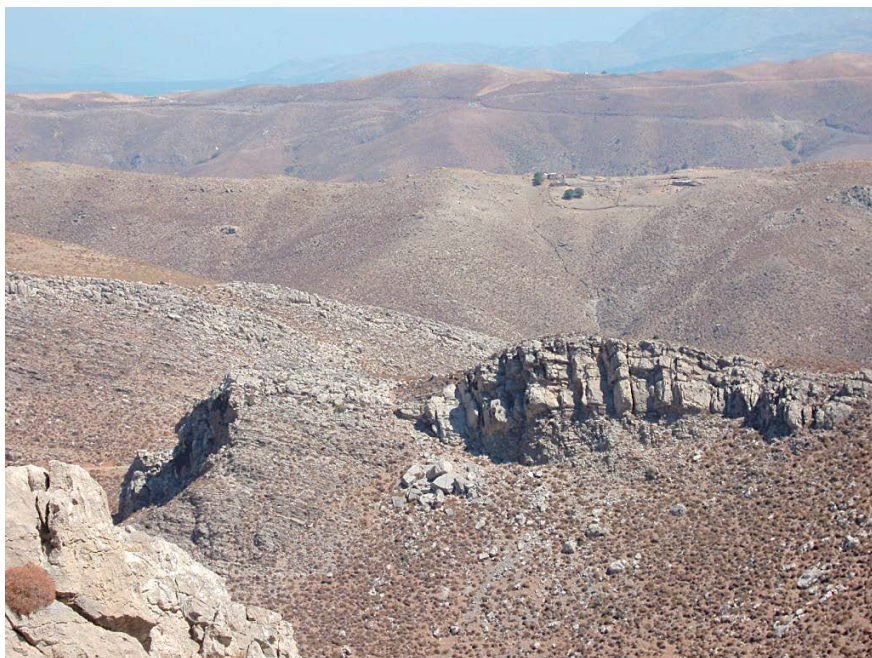
Αλληλένδετες απειλές, κοινές υποχρεώσεις

Όμως, η ερημοποίηση και η επισιτιστική κρίση είναι εδώ, και δεν έχουμε την πολυτέλεια να τις αγνοούμε ...εκτός κι αν δεν νοιαζόμαστε για την επιβίωση μας. Είναι φανερό ότι ο κύριος παράγοντας που τις συνδέει, όπως και όλα τα μεγάλα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα, τόσο στη γένεση όσο και στην αντιμετώπιση τους, είναι η γη. Έτσι, το κύριο ζητούμενο είναι η αειφορική διακυβέρνηση της γης και των πόρων που εξασφαλίζεται με τη χρήση της επιστημονικής γνώσης μέσα στα πλαίσια δημοκρατικών, συμμετοχικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Η πρόσκληση για συμμετοχή, όμως, δεν αρκεί αν δεν θεμελιωθεί μια άλλη σχέση των ανθρώπων με τη γη, μια σχέση 'εγώ-εσύ' κι όχι 'εγώ-αυτό'. Με άλλα λόγια, η προστασίας της γης από την ερημοποίηση, και όχι μόνο, είναι θέμα ηθικό. Όπως έγραψε ο Aldo Leopold, αναπτύσσοντας τη θεωρία του για την Ηθική της Γης, είναι θέμα προσωπικής ευθύνης για την υγεία της γης γιατί «Είναι δύσκολο να κάνεις κάποιον, με την πίεση του νόμου ή των χρημάτων, να κάνει κάτι που δεν πηγάζει αυθόρμητα από την προσωπική του αίσθηση του σωστού και του λάθους...» (Leopold 1948).

Ένας κόσμος δίκαιος είναι ένας κόσμος που δεν πεινά, που δεν διψά, που ζει σε αρμονία με τη μάνα γη.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. FAO (1996) Declaration on world food security. World Food Summit, FAO, Rome.
2. HLPD (2008) Desertification – Coping with Today's Global Challenges in the Context of the Strategy of the United Nations Convention to Combat Desertification.
3. High-Level Policy Dialogue, Bonn, May 27, 2008.
4. Leopold, A. (1948) A Sand County Almanac. Νεότερη έκδοση Oxford University Press, New York, 1987.
5. MEA (2003) Dryland Systems. Ch. 22, Millennium Ecosystem Assessment. <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.291.aspx.pdf>
6. UNCCD (1994) The United Nations Convention to Combat Desertification and Drought. <http://www.unccd.int/convention/text/convention.php>
7. UNU (2007) <http://www.sciencedaily.com/releases/2007/06/070627221726.htm>

2010

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΠΛΟΥΤΟ ΤΗΣ ΓΗΣ ΕΝΟΣ ΚΑΤΩΤΕΡΟΥ ΘΕΟΥ...

17 Ιουνίου, 2010. Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης στο Παγκόσμιο Έτος Βιοποικιλότητας 2010...

Στη φετινή συγκυρία των δύο παγκόσμιων 'γιορτών', η Διεθνής Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης εστιάζει στην εδαφική βιοποικιλότητα με σύνθημα «Βελτιώνοντας το έδαφος οπουδήποτε βελτιώνεται η ζωή παντού» για να υπογραμμίσει ότι η υποβάθμιση του εδάφους, η ερημοποίηση και η ξηρασία επηρεάζουν δραματικά τη βιοποικιλότητα του εδάφους, το θεμέλιο της περιβαλλοντικής και κοινωνικο-οικονομικής ευημερίας. Βαρύτητα στο ζήτημα δίνει και η Παγκόσμια Έκθεση για τη Βιοποικιλότητα (GBO-3 2010), η οποία διαπιστώνει ότι δεν υπάρχουν συγκεκριμένες διεθνείς, Ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές για την προστασία της βιοποικιλότητας του εδάφους, κάτι που αντανακλά τη γενικότερη έλλειψη ενημέρωσης για την αξία της σε αντίθεση με ό,τι ισχύει για τη βιοποικιλότητα γενικότερα. Κι, όμως, η εδαφική βιοποικιλότητα αφορά

τουλάχιστον στο ένα τέταρτο της παγκόσμιας βιοποικιλότητας σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος της ΕΕ, όπου αναφέρεται ότι το κόστος της κακής διαχείρισης της εδαφικής βιοποικιλότητας παγκόσμια αγγίζει το ένα τρισεκατομμύριο δολάρια το χρόνο (Turbé et al. 2010).

Τούτο το σημείωμα αφιερώνεται στην προστασία του πλούτου της γης ενός κατώτερου Θεού, της γης των ξηροθερμικών περιοχών (η Ελληνική απόδοση του drylands) που, στις περισσότερες περιπτώσεις, αντιμετωπίζεται σαν άχρηστος ξερότοπος, και παραμένει θύμα κακομεταχείρισης, εκμετάλλευσης και εγκατάλειψης. Σκοπός του είναι να τονίσει τη θεμελιώδη περιβαλλοντική, οικονομική και πολιτιστική σημασία του εδάφους, ιδιαίτερα στις ξηροθερμικές περιοχές, και την επιτακτική ανάγκη της προστασίας του σ' ένα κόσμο όπου η περιβαλλοντική, η ενεργειακή και η επισιτιστική κρίση έχουν πια μόνιμα εγκατασταθεί...

Έδαφος, το ταπεινό στην υπηρεσία της ζωής

Από τις καταβολές της ανθρώπινης ιστορίας, η γη παραμένει ο βασικός συντελεστής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που καλύπτουν τις ανάγκες της τροφής, ένδυσης, υγείας, στέγασης, ενέργειας, μεταποίησης, σίγουρης επένδυσης, και πολλές άλλες. Αλλά η παραγωγικότητα της γης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από ένα σύμπλεγμα φυτικής οργανικής ύλης, ριζικών συστημάτων, τερμιτών, σκουληκιών, τρωκτικών, μυκήτων και βακτηριδίων που ζουν μέσα στο έδαφος. Απ' αυτό το υπόγειο ζωντανό σύστημα εξαρτάται η υπέργεια βιοποικιλότητα.

Η εδαφική βιοποικιλότητα είναι μεγάλη και ποικίλη. Σε μερικές περιπτώσεις, ένα εκτάριο εδάφους (10 στρέμματα) μπορεί να περιέχει μέχρι και πέντε τόνους ζωικών οργανισμών. Ένα κουταλάκι του γλυκού χώμα μπορεί να περιέχει μέχρι 6,000 διαφορετικά είδη οργανισμών και ένα δισεκατομμύριο βακτηρίδια. Αυτοί οι οργανισμοί καθορίζουν τη δομή του εδάφους, αποσυνθέτουν υλικά που αυξάνουν τη βιομάζα και τα θρεπτικά στοιχεία του, απομακρύνουν τοξίνες και παράγουν ουσίες που παρέχουν στα φυτά φυσική προστασία από εχθρούς και ασθένειες. Ο αριθμός, η ποικιλία και το είδος της δραστηριότητας τους είναι δείγμα της ποιότητας του εδάφους και, κατ' επέκταση, της παραγωγικότητας της γης και της ικανότητας της να εξυπηρετεί τις ανθρώπινες ανάγκες.

Η στενή σχέση της εδαφικής με την υπέργεια βιοποικιλότητα και την παραγωγικότητα της γης καθιστά αυτονόητη την ανάγκη προστασίας του εδάφους από τις απειλές που αντιμετωπίζει ώστε να διατηρηθεί για τις

επόμενες γενιές και για υπηρεσίες που ακόμα δεν έχουν αποκαλυφθεί. Η ανάγκη είναι άμεση γιατί η εδαφογένεση είναι μια μακρόχρονη διαδικασία. Χρειάζονται μέχρι και 500 χρόνια για να σχηματισθούν δύο εκατοστά εδάφους γενικά ενώ στις Μεσογειακές περιοχές η δημιουργία ενός εκατοστού εδάφους διαρκεί 500 με 1000 χρόνια.

Ξηροθερμικές περιοχές και βιοποικιλότητα – διαπλοκές ζωής

Ξηροθερμικές χαρακτηρίζονται (και ορίζονται) εκείνες οι περιοχές όπου η σπανιότητα του νερού, αποτέλεσμα χαμηλής βροχόπτωσης και υψηλής εξάτμισης, περιορίζει την πρωτογενή παραγωγή και την ανακύκλωση των θρεπτικών στοιχείων. Η πρωτογενής παραγωγικότητα αυξάνει από τις υπερ-ξηρές (έρημοι), στις ξηρές, ημίξηρες και στις ξηρές ύφυγρες (δασώδεις) περιοχές. Μια μεγάλη ποικιλία οικοσυστημάτων απαντάται στις ξηροθερμικές περιοχές με ιδιαίτερα σημαντική και πλούσια βιοποικιλότητα, προϊόν προσαρμογής της χλωρίδας και της πανίδας σε τραχείες ξηροθερμικές συνθήκες όπου η συχνή εναλλαγή υγρών και ξηρών περιόδων καθιστά την προσαρμοστική ποικιλία απαραίτητη για οικολογική αειφορία. Από τα 25 παγκόσμια hotspots βιοποικιλότητας, τα οκτώ είναι σε ξηροθερμικές περιοχές. Περίπου 7,000 είδη χερσαίων αμφιβίων, ερπετών, πτηνών και θηλαστικών ζουν στις ερήμους, αντιπροσωπεύοντας το 25% αυτών των ομάδων παγκόσμια. Η βιοποικιλότητα των ερήμων, παρά τις αντίξοες συνθήκες, είναι πολύ σημαντική αν συγκριθεί με τις πλουσιότερες βιοκοινότητες (biomes) – τα τροπικά και υποτροπικά υγρά δάση – που υποστηρίζουν περίπου το 70% της χερσαίας πανίδας παγκόσμια. Η χλωρίδα της Μεσογειακής βιοκοινότητας, που αποτελείται από ξηρική θαμνώδη βλάστηση (φρυγανικά οικοσυστήματα), έχει προσαρμοστεί σε έντονες ανθρώπινες απειλές (εκχερσώσεις γαιών, πυρκαγιές, βόσκηση) και στην ξηρασία. Η Μεσογειακή λεκάνη υποστηρίζει 25,000 αγγειόφυτα (10% των ειδών παγκόσμια), από τα οποία το 60% είναι ενδημικά. Επίσης 10% όλων των ειδών σπονδυλωτών κατοικούν στη Μεσογειακή βιοκοινότητα.

Οποιαδήποτε μείωση αυτής της βιοποικιλότητας είναι μη-αναστρέψιμη και κρίσιμη για την παροχή σημαντικών υπηρεσιών των οικοσυστημάτων (ecosystem services) των ξηροθερμικών περιοχών για τη στήριξη τοπικών και υπερτοπικών κοινωνιών, παρόλους τους βιοφυσικούς και οικονομικούς περιορισμούς στην αειφορική αξιοποίηση τους. Η Εκτίμηση Οικοσυστημάτων της Χιλιετίας (MEA 2005) διακρίνει τέσσερεις ομάδες υπηρεσιών: υποστήριξης (supporting), εφοδιασμού (provisioning), ρύθμισης (regulating), and πολιτιστικές (cultural). Τα οικοσυστήματα των

ξηροθερμικών περιοχών προσφέρουν κρίσιμες υπηρεσίες υποστήριξης στην γένεση και συντήρηση του εδάφους, στην ανακύκλωση των θρεπτικών στοιχείων και στην πρωτογενή παραγωγή. Οι υπηρεσίες ρύθμισης αφορούν στην κυκλοφορία του νερού (ιδιαίτερα με τη βοήθεια έργων όπως οι αναβαθμίσεις, τα μικρά φράγματα, κ.λπ.), στην επικοινωνία και τη διασπορά σπόρων και στη ρύθμιση του κλίματος, τόσο τοπικά όσο και παγκόσμια μέσω της δέσμευσης του άνθρακα από τη φυτοκάλυψη. Όσον αφορά στο τελευταίο, σημειώνεται ότι οι ξηροθερμικές περιοχές αποθηκεύουν περίπου το ένα τέταρτο το οργανικού άνθρακα και σχεδόν όλο τον ανόργανο άνθρακα (MEA 2005). Λόγω της ερημοποίησης, χάνονται 300 εκατομμύρια τόνοι άνθρακα κάθε χρόνο. Εκτιμάται επίσης ότι μεταξύ 1980 και 2003, περίπου ένα δισεκατομμύριο τόνοι άνθρακα δεν δεσμεύτηκαν στο έδαφος λόγω της υποβάθμισης του, ποσό ίσο σχεδόν με τις ετήσιες εκπομπές άνθρακα της Ευρώπης (GBO-3 2010).

Οι υπηρεσίες εφοδιασμού αφορούν στην παροχή εφοδίων απαραίτητων για την ανθρώπινη επιβίωση και τις οικονομικές δραστηριότητες όπως έδαφος, θρεπτικά στοιχεία, φυτά, ζωοτροφές, ξυλοκαύσιμα, ψάρια, πρώτες ύλες, φαρμακευτικά φυτά, αλλά και παγκόσμια σημαντικών προϊόντων όπως το αραβικό κόμμι, το κασμίρ, και οι αρωματικές ρητίνες. Εκτιμάται ότι οι πρόγονοι και σημερινοί άγριοι συγγενείς του 29-45% των ποικιλιών των κυριότερων καλλιεργειών – όπως, σιτάρι, σίκαλη, βρώμη, κεχρί, σόργο, λάχανο, ελιές, βαμβάκι – και ράτσες οικόσιτων ζώων – προέρχεται από τις ξηροθερμικές περιοχές, που παρέχουν μια πολύτιμη πηγή γενετικής ποικιλίας για διασταυρώσεις φυτών και βελτίωση οικόσιτων ζώων με τα οποία σχετίζονται. Οι προσαρμογές των φυτών σε μεταβαλλόμενες και ακραίες συνθήκες οφείλεται στο ότι παράγουν μοναδικά βιοχημικά που αυξάνουν την περιβαλλοντική αντοχή τους και συμβάλλουν στην απομάκρυνση εχθρών και παρασίτων. Αυτά τα βιοχημικά εξετάζονται για την ανάπτυξη καλλιεργειών ανθεκτικών σε ξηρασία και αλατότητα όπως και ουσιών για την καταπολέμηση του καρκίνου, της ελονοσίας, κ.ά.

Η παροχή γλυκού νερού είναι μια κρίσιμη υπηρεσία των οικοσυστημάτων σε άμεση σχέση με τις υπηρεσίες υποστήριξης και ρύθμισης. Σχεδόν το ένα τρίτο των ανθρώπων της γης εξαρτώνται από το 8% των παγκόσμιων ανανεώσιμων υδατικών πόρων. Η κατά κεφαλή παροχή νερού στις ξηροθερμικές περιοχές είναι 1300 κυβικά μέτρα το χρόνο, πολύ χαμηλότερη από τα 2000 που ο Παγκόσμιος Οργανισμός Γεωργίας και Τροφίμων θεωρεί ως ελάχιστη αποδεκτή (FAO 1993).

Τέλος, οι πολιτιστικές υπηρεσίες αφορούν στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης πολιτιστικής ταυτότητας και ποικιλότητας, των χαρακτηριστικών

πολιτιστικών τοπίων και αξιών των ξηροθερμικών περιοχών, στην εξυπηρέτηση των συστημάτων γνώσης, στην παροχή πνευματικών, αισθητικών και παρεμφερών υπηρεσιών και στη στήριξη δραστηριοτήτων αναψυχής και τουρισμού.

Τι, ποιος και πως απειλεί τις ξηροθερμικές περιοχές;

Η υποβάθμιση της γης και η ερημοποίηση είναι η κύρια απειλή που αντιμετωπίζουν οι ξηροθερμικές περιοχές. Άλλωστε, η Εκτίμηση Οικοσυστημάτων της Χιλιετίας ορίζει την ερημοποίηση ως υποβάθμιση της γης στις ξηροθερμικές περιοχές, έκφραση της διαρκούς μείωσης της ικανότητας ενός ξηροθερμικού οικοσυστήματος να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγικότητα (ΜΕΑ 2005). Προκαλείται είτε από διάβρωση, είτε από αλάτωση είτε κι από τα δύο και μπορεί να οδηγήσει σε μη-αναστρέψιμη υποβάθμισης της γης (IUCN 2008).

Η ερημοποίηση μπορεί να προκληθεί από φυσικές διαδικασίες (κατολισθήσεις, υδατική και αιολική διάβρωση, κ.λπ.). Όμως, τις περισσότερες φορές, προκαλείται από ανθρώπινες δραστηριότητες – αλλαγές χρήσης γης (π.χ. από δάση σε βοσκοτόπους, από βοσκότοπους σε καλλιέργειες), αστική και βιομηχανική δόμηση, υπερβόσκηση, συλλογή καυσόξυλων, ακατάλληλες γεωργικές και αρδευτικές πρακτικές – που καταστρέφουν τη φυτοκάλυψη, εξαντλούν τους υδατικούς πόρους, μειώνουν την εδαφική και τη χερσαία βιοποικιλότητα ενισχύοντας, έτσι, τη διαδικασία της ερημοποίησης.

Εκτός από την υποβάθμιση της γης, οι ξηροθερμικές περιοχές απειλούνται άμεσα από τη μείωση των οικοτόπων, τον κατακερματισμό τους, τους φυτικούς εισβολείς, τη λαθροθηρία, το παράνομο εμπόριο προϊόντων βιοποικιλότητας, και έμμεσα από απώλειες κρίσιμων φυτικών και ζωικών ειδών. Τέλος, όχι μόνο οι απώλειες αλλά και οι προσθήκες ειδών μπορεί να βλάψουν τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων, όπως έχει συμβεί με φυτείες ευκαλύπτου στη Νότια Αφρική που εισέβαλαν σε λεκάνες απορροής προκαλώντας μεγάλης κλίμακας μεταβολές στην υδρολογική ισορροπία και στερώντας νερό από τις χαμηλότερες λεκάνες απορροής.

Η Μεσογειακή βιοποικιλότητα, ειδικότερα, απειλείται επιπλέον από τη μικρή γεωγραφική έκταση, τη μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα, την εγκατάλειψη των παραδοσιακών καλλιεργητικών πρακτικών, τον τουρισμό και τη συνεχιζόμενη απώλεια οικοτόπων (2.5% των Μεσογειακών οικοτόπων χάθηκε μεταξύ 1950 και 1990). Πολλά ενδημικά και σπάνια είδη περιορίζονται στις προστατευόμενες περιοχές τριγυρισμένα από υ-

ποβαθμισμένα ή αλλοιωμένα τοπία που δρουν σαν εμπόδια στη μετανάστευση που προκαλεί η περιβαλλοντική αλλαγή.

Στα γενεσιουργά αίτια αυτών των απειλών περιλαμβάνονται οι παγκόσμιες οικονομικές ανακατατάξεις, το διεθνές εμπόριο, δημογραφικές και κοινωνικές μεταβολές, η διεθνής και η εσωτερική μετανάστευση, η εκτεταμένη ιδιωτικοποίηση της γης, οι στρεβλές επιδοτήσεις και ακατάλληλες πολιτικές, και οι αλλαγές των τρόπων ζωής.

Οι ποικίλες αποκρίσεις στην ερημοποίηση

Οι ξηροθερμικές περιοχές αντιπροσωπεύουν οικονομικά κεφάλαια τόσο για τη διεθνή κοινότητα όσο και για κάθε χώρα ξεχωριστά. Η βλάβη, μείωση ή και απώλεια της βιοποικιλότητας και των υπηρεσιών των οικοσυστημάτων τους εγκυμονεί κινδύνους που είναι ιδιαίτερα σοβαροί λόγω των στενών αλληλεξαρτήσεων οικονομιών και κοινωνιών. Η τροφή και η ενέργεια που καταναλώνεται τοπικά ολοένα και περισσότερο προέρχεται από μακρινούς τόπους. Το ίδιο ισχύει για τα φάρμακα, τις πρώτες ύλες, το νερό. Ανεμοθύελλες, που προκαλούνται από διάβρωση στις ξηροθερμικές περιοχές, πλήττουν άλλες περιοχές. Η διεθνής μετανάστευση οφείλεται εν μέρει στην ξηρασία και την υποβάθμιση της γης. Έρευνα της Deutsche Welle κατέγραψε παγκόσμια ανησυχία για την ερημοποίηση και την ξηρασία που θεωρούνται η δεύτερη πιο απειλητική όψη της κλιματικής αλλαγής, μετά τα ακραία καιρικά φαινόμενα.

Η ορθολογική διαχείριση των ξηροθερμικών περιοχών, λοιπόν, είναι περισσότερο από αναγκαία για να σταματήσει η συνεχιζόμενη υποβάθμιση και ερημοποίηση τους και να διευκολυνθεί η αναγέννηση και αειφορική αξιοποίηση τους. Ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών προτάσεων, από απόλυτη προστασία, εναλλακτικές αειφορικής διαχείρισης μέχρι μέτρα πολιτικής, έχει διατυπωθεί γι' αυτό το σκοπό.

Η απόλυτη προστασία στοχεύει στην προστασία της βιοποικιλότητας και την προώθηση του ρόλου της στη στήριξη όλων των υπηρεσιών των οικοσυστημάτων. Σε καθεστώς προστασίας βρίσκονται κυρίως οι ημί-ξηρες περιοχές, αντιπροσωπεύοντας το 11.4% όλων των προστατευόμενων ξηροθερμικών περιοχών.

Παραδοσιακές και σύγχρονες πρακτικές αειφορικής διαχείρισης της γης περιλαμβάνουν τη μικτή γεωργία, παραδοσιακούς τρόπους συλλογής νερού, σύγχρονους τρόπους αποθήκευσης και εξοικονόμησης νερού, επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένου νερού για άρδευση, δασοφυτεύσεις για πρόληψη της διάβρωσης, τροφοδοσία των υδροφορέων, και παρα-

γωγή ξυλείας, διαφοροποίηση των τύπων καλλιεργειών για διατήρηση της αγροτικής ποικιλότητας, και εντατική γεωργία που δεν επιβαρύνει τις ξηροθερμικές περιοχές.

Εναλλακτικές δραστηριότητες, παράλληλα με ή αντί για γεωργία και κτηνοτροφία, περιλαμβάνουν την ξηρική υδροπονία, τη θερμοκηπιακή γεωργία και τον ήπιο τουρισμό.

Η επιλογή της κατάλληλης εναλλακτικής απαιτεί ολοκληρωμένη, συνολική προσέγγιση στη διαχείριση που σέβεται και συνάδει με την τοπική περιβαλλοντική και κοινωνικο-οικονομική ιδιαιτερότητα. Συχνά, εναλλακτικές κατάλληλες για μια περιοχή έχουν αποβεί καταστροφικές για άλλες. Σημαντική είναι επίσης και η αποφυγή λανθασμένων επιλογών. Για παράδειγμα, προσπάθειες 'πρασινίσματος' ερημικών περιοχών δημιούργησαν μικρές οάσεις γεωργικής γης, σε έντονη αντίθεση με την περιβάλλουσα έρημο και με σημαντική απώλεια βιοποικιλότητας.

Τέλος, μια σειρά περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών μέτρων πολιτικής έχουν προταθεί για να εξασφαλισθεί η επιτυχία των προτεινόμενων πρακτικών. Σημαντικά είναι τα μέτρα για ενίσχυση της καινοτομίας, πρόσβασης στις αγορές και στις υποδομές, και προστασίας της παραδοσιακής γνώσης η οποία χάνεται πολύ γρήγορα, λόγω της έντονης μετανάστευσης από τις ξηροθερμικές περιοχές. Απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχία των οποιωνδήποτε μέτρων θεωρούνται η ενίσχυση των δικαιωμάτων των ντόπιων, της τοπικής κοινωνικής οργάνωσης και της δημόσιας συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων.

Η γη ενός κατώτερου Θεού είναι μια δεξαμενή πλούτου που οι κάτοικοι και οι άρχοντες της, αγνοώντας την ύπαρξη ή και υποτιμώντας την αξία του, ανταλλάσσουν συχνά έναντι πινακίου φακής. Γι' αυτό απαραίτητο πρώτο βήμα είναι η ευρεία ενημέρωση του κοινού – για να (ανα)γνωρίσει αυτό τον πλούτο, να εκτιμήσει την αξία του για την επιβίωση και την ανάπτυξη και ... να απαιτήσει την προστασία του. Ας μην περιμένει να αδειάσουν τα ράφια των καταστημάτων, να στερέψει το νερό στις βρύσες και να γίνει η γη κρανίου τόπος για να ξυπνήσει στον εφιάλτη...

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. GBO-3 (2010) Global biodiversity Outlook 3. Secretariat for the Convention on Biological Diversity, Montreal, 94 pages.
2. Knirsch, J., et al. (2006) Deadly subsidies: How government subsidies are destroying the oceans and forests and why the CBD rather than the WTO should stop this perverse use of public money. Greenpeace International, Amsterdam. <http://www.greenpeace.org/international/Global/international/planet-2/report/2006/7/deadly-subsidies.pdf>

3. IUCN (2008) The nature of drylands: Diverse ecosystems, diverse solutions. World Conservation Congress, Barcelona. 44 pages. http://cmsdata.iucn.org/downloads/the_nature_of_drylands_diverse_ecosystems_diverse_solutions_2008.pdf
4. MEA (2005) Ecosystems and Human Well-being: Desertification Synthesis. Millennium Ecosystem Assessment, World Resources Institute, Washington, DC.
5. Turbé, A., et al. (2010) Soil biodiversity: functions, threats and tools for policy makers. Bio Intelligence Service, IRD, and NIOO, Report for European Commission (DG Environment). http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/biodiversity_report.pdf

2011

2010-2020, ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΜΑΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΜΑΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Στις 19 Δεκεμβρίου 2007, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισε να κηρύξει τη δεκαετία από τον Ιανουάριο 2010 μέχρι το Δεκέμβριο 2020 «Δεκαετία των Ερήμων και της Μάχης κατά της Ερημοποίησης». Η επίσημη έναρξη της έγινε σε πολλά μέρη του κόσμου το δεύτερο εξάμηνο του 2010.

Κίνητρο γι' αυτή την πρωτοβουλία ήταν η ανησυχία για την επιδεινούμενη κατάσταση της ερημοποίησης παγκόσμια μέσα στην προοπτική της επερχόμενης δεκαετίας που θα ωρίμαζαν και θα κλιμακώνονταν οι περιβαλλοντικές και κοινωνικο-οικονομικές κρίσεις και συγκρούσεις που βρισκόταν σε εξέλιξη από καιρό. Αυτή η επιδείνωση θα κάνει δυσκολότερη έως ανέφικτη την επίτευξη των Στόχων της Χιλιετίας και ιδιαίτερα της εξάρθρωσης της φτώχειας και της επίτευξης περιβαλλοντικής αειφορίας

που συναρτώνται άμεσα από την υποβάθμιση της γης.

Ένας από τους στόχους της πρωτοβουλίας είναι να ενισχύσει την ενημέρωση για τα αίτια και τις λύσεις της συνεχιζόμενης υποβάθμισης της γης καθώς και για την παγκόσμια αξία των ερημικών οικοσυστημάτων. Η δραματική έλλειψη αυτής της γνώσης και η συνακόλουθη έλλειψη επίγνωσης των υπηρεσιών που προσφέρει η υγιής γη στην ανθρωπότητα, καθώς και των συνεπειών της απραξίας, βρίσκονται στη βάση της ανεπαρκούς και αναποτελεσματικής αντιμετώπισης της ερημοποίησης. Οι κρίσεις και οι συνέπειες τους το μαρτυρούν, οι αποκρίσεις το επιβεβαιώνουν. Πόσο εύκολα κερδίζεται τούτη η μάχη;

Οι κρίσεις, οι συνέπειες και το κόστος της απραξίας

Δυστυχώς, οι φόβοι των Ηνωμένων Εθνών επιβεβαιώθηκαν. Η δεκαετία 2010-2020, με πάνω από ένα χρόνο ζωής φέτος, προμηνύεται να δοκιμάσει τις αντοχές της γης περισσότερο από τις προηγούμενες δεκαετίες. Στον παγκοσμιοποιημένο πλανήτη, οι περιβαλλοντικές και οι κοινωνικοοικονομικές κρίσεις αλληλοτροφοδοτούνται και μεγεθύνονται.

Η κλιματική αλλαγή, άσχετα με την προέλευση της, με τις αυξημένες θερμοκρασίες, τις συχνές ξηρασίες, τα ακραία καιρικά φαινόμενα και τις αλλαγές στην κατανομή των υδατικών πόρων αναμένεται να επιτείνει τις διαδικασίες διάβρωσης του εδάφους τόσο στις ξηροθερμικές περιοχές όσο και παγκόσμια. Με τη σειρά της, η υποβάθμιση της γης επηρεάζει τη διαδικασία της κλιματικής αλλαγής. Η προσαρμογή των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στο διαρκώς μεταβαλλόμενο κλιματικό καθεστώς είναι αργή, δύσκολη κι έχει μεγάλο κόστος.

Η κρίση του νερού, προϊόν της συνδυασμένης δράσης της κλιματικής αλλαγής, του υπερπληθυσμού και της υπερεκμετάλλευσης και υποβάθμισης των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων, ενισχύει τη διαδικασία της ερημοποίησης. Η ερημοποιημένη γη συμβάλλει στην επιδείνωση της λειψυδρίας μια που, χωρίς φυτοκάλυψη και έδαφος, δεν μπορεί να συγκρατήσει ό,τι νερό δέχεται.

Η επισιτιστική κρίση, που παραμένει σταθερά στις πρώτες θέσεις της παγκόσμιας ενημέρωσης και ανησυχίας, απορρέει από την ανάγκη να τραφεί ο αυξανόμενος πληθυσμός της γης (9 δισεκατομμύρια ως τα τέλη του αιώνα) από μια διαρκώς συρρικνούμενη έκταση καλλιεργήσιμης γης. Παρόλο που στα αίτια της επισιτιστικής κρίσης περιλαμβάνονται φυσικές καταστροφές (ηφαίστεια, σεισμοί, τσουνάμι, πλημμύρες, κ.ά.) και

χρηματιστηριακά κερδοσκοπικά παιχνίδια^[3], η κύρια αιτία παραμένει η υποβάθμιση της γης από την εντατικοποίηση της γεωργίας, την υπερβόσκηση, την αποδάσωση, τις πυρκαγιές, την αλόγιστη οικοδόμηση, κ.ά. Παράλληλα, τα συχνά διατροφικά σκάνδαλα ενισχύουν την επισιτιστική κρίση στον αναπτυγμένο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Τη σοβαρότητα του θέματος και την κρίσιμη σημασία της γης μαρτυρούν σημαντικές αγοραπωλησίες ή μακροχρόνιες μισθώσεις γης στην Αφρική, την Ασία και τη Νότια Αμερική από αναπτυγμένες και ταχέως αναπτυσσόμενες χώρες (π.χ. Κίνα). Διεθνείς οργανισμοί έχουν ονομάσει τη διαδικασία 'αρπαγή της γης'^[4].

Η ενεργειακή κρίση ασκεί πιέσεις για καλλιέργεια ενεργειακών φυτών ή για κατασκευή αιολικών και φωτοβολταϊκών πάρκων, προκαλώντας έτσι συγκρούσεις της ενεργειακής με την επισιτιστική ασφάλεια. Παρόλο που η καλλιέργεια ενεργειακών φυτών μπορεί να προστατεύσει τη γη από την υποβάθμιση, δεν είναι σίγουρο αν η αναπόφευκτη εντατική χρήση εδάφους και νερού που συνεπάγεται αντισταθμίζει πάντα τα ενεργειακά οφέλη καθώς και τα τοπικά οικονομικά οφέλη.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση, πέραν των αρνητικών επιπτώσεων της στον πλούτο, το εισόδημα και την απασχόληση, συνδέεται στενά με τη στεγαστική κρίση που κόστισε, όχι μόνο σε χρήμα αλλά και σε απώλεια πολύτιμης γης, καταστροφή οικοσυστημάτων και υποβάθμιση υδατικών πόρων, συμβάλλοντας έτσι στην επέκταση της υποβάθμισης της γης. Επιπλέον, σε συνθήκες οικονομικής αυστηρότητας οι άνθρωποι ιστορικά υπερεκμεταλλεύονται τη γη και το νερό με ολέθριες συνέπειες και για τη δική τους αλλά κυρίως για τις μελλοντικές γενιές.

Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των κρίσεων είναι ότι, είτε άμεσα είτε έμμεσα, προκαλούν και προκαλούνται από κακή διαχείριση της γης που οδηγεί αργά ή γρήγορα σε ερημοποίηση. Με δεδομένη την παγκόσμια εξάρτηση από την ευημερία των ξηροθερμικών περιοχών, διακυβεύεται έτσι η παγκόσμια ασφάλεια. 120.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα γης (έκταση λίγο μικρότερη από την έκταση της Ελλάδας) χάνονται κάθε χρόνο που θα μπορούσαν να παράγουν 20 εκατομμύρια τόνων σιτηρών. Κάθε χρόνο οι απώλειες εισοδήματος λόγω υποβάθμισης της γης και ερημοποίησης υπολογίζονται μεταξύ 20 και 40 δισεκατομμύρια δολάρια...^[5] Για

[3] G20: Αναλαμβάνει τον έλεγχο των αποθεμάτων σιτηρών, Καθημερινή, 16/6/2011.

[4] Friis, C. and Reenberg, A. (2010) *Land grab in Africa: Emerging land system drivers in a teleconnected world*. GLP Report No. 1. GLP-IPO, Copenhagen.

[5] Brauch, H.G. and Spring, U.O. (2009) *Securitizing the ground, grounding security*. UNCCD, Bonn.

την Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 υπολογίσθηκε το 2006 ότι το κόστος της διάβρωσης των εδαφών ήταν 7,3 δισεκατομμύρια Ευρώ. Λαμβάνοντας υπόψη και τους άλλους παράγοντες υποβάθμισης, συγκεκριμένα, τη μείωση της οργανικής ύλης του εδάφους, την αλάτωση, τις κατολισθήσεις και τη ρύπανση των εδαφών, το κόστος υπολογίσθηκε σε 38 δισεκατομμύρια Ευρώ^[6]. Αντίθετα, το κόστος της πρόληψης, της προστασίας, δηλαδή, της γης από την υποβάθμιση εκτιμάται σε 2.4 δισεκατομμύρια δολάρια μόνο^[7].

Οι αποκρίσεις

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι 'αδελφές' διεθνείς Συμβάσεις για την Ερημοποίηση, το Κλίμα και τη Βιοποικιλότητα, έθεσαν το πλαίσιο των απαραίτητων δράσεων για την αντιμετώπιση των αλληλένδετων παγκόσμιων περιβαλλοντικών απειλών. Αλλά, όπως αποκαλύπτουν οι συνεχείς εκκλήσεις για ενημέρωση και δράση, σχεδόν 30 χρόνια μετά την υιοθέτηση τους, η ανταπόκριση σε επίπεδο των κρατών, ιδιαίτερα των δυτικών, είναι ασθενής. Όπως σημειώνει μια ανακοίνωση της ΕΕ «η ασφάλεια της Ευρώπης είναι στενά δεμένη με τις εξελίξεις στις ξηροθερμικές περιοχές, αλλά αυτά τα οικοσυστήματα παραμένουν έξω από τα ραντάρ των Ευρωπαίων πολιτικών, κάτι που βρίσκεται σε μεγάλη αντίθεση με την παγκόσμια δημόσια ανησυχία για την ερημοποίηση και την ξηρασία»^[8].

Σε τοπικό επίπεδο, παρά τις αξιοσημείωτες μεμονωμένες προσπάθειες για σοφή διαχείριση και δράσεις προστασίας των εδαφικών και υδατικών πόρων, η γενική εικόνα είναι περισσότερο απογοητευτική παρά ενθαρρυντική. Το ίδιο παρατηρείται και στο επίπεδο της καθημερινής ζωής όπου είτε η υπερβολική φτώχεια είτε ο υπερβολικός πλούτος οδηγούν σε επιλογές που άμεσα και έμμεσα εξαντλούν αυτούς τους πόρους

Ο απολογισμός για την Ελλάδα είναι απογοητευτικός. Ο καθηγητής Κ. Κοσμάς αναφέρει ότι το 34% των περιοχών της χώρας μας θεωρείται υψηλού κινδύνου, το 49% μέτριου και το 17% χαμηλού κινδύνου για ερημοποίηση^[9]. Παρ' όλα ταύτα, το Εθνικό Σχέδιο για την Καταπολέμησης

[6] Bowyer, C., et al. (2009) *Land degradation and desertification. European Parliament. Policy Department, Economic and Scientific policy*. Brussels.

[7] http://www.idrc.ca/en/ev-92257-201-1-DO_TOPIC.html

[8] *Europe set to Launch the UN Decade for Deserts and the Fight against Desertification* (2010-2020), Press release 9/12/2010.

[9] *SOS για την ερημοποίηση των εδαφών*. Το Βήμα, 12/5/2011.

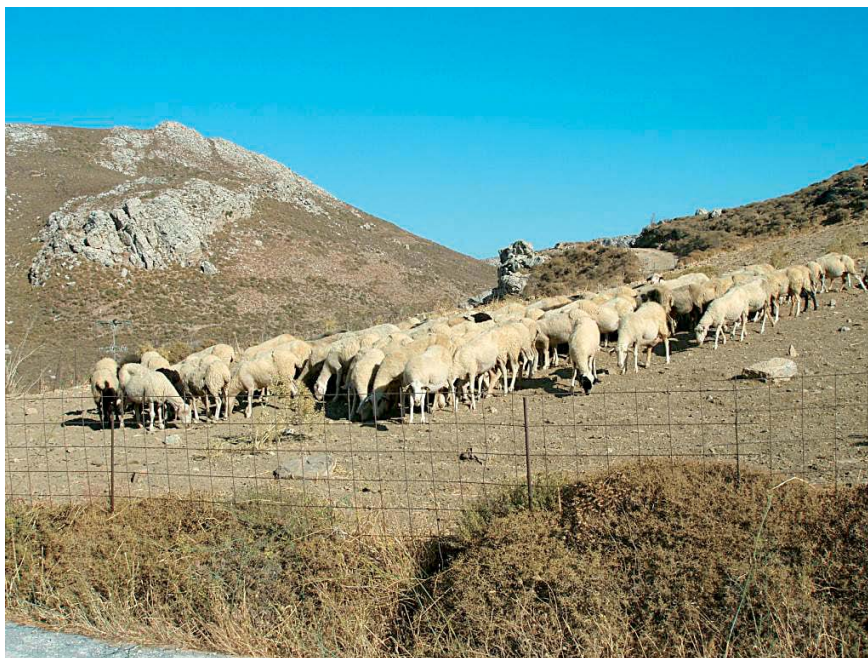
της Ερημοποίησης, νόμος του κράτους από το 2001, σπάνια λαμβάνεται ουσιαστικά υπόψη στις αναπτυξιακές επιλογές ή ενσωματώνεται σε αντίστοιχα χωροταξικά σχέδια. Αντίθετα, οι κρατικές αναπτυξιακές επιλογές, ιδιαίτερα των τελευταίων χρόνων και με το πρόσχημα της 'κρίσης', επιδεινώνουν την κατάσταση των ήδη υποβαθμισμένων εδαφικών και υδατικών πόρων. Η ενθάρρυνση της εκτός σχεδίου δόμησης, υδροβόρων τουριστικών εγκαταστάσεων και κατασκευής φωτοβολταϊκών πάρκων σε γη υψηλής παραγωγικότητας αποτελούν κραυγαλέα δείγματα παντελούς αδιαφορίας για το πρόβλημα και τις συνέπειες του.

Κερδίζοντας τούτη τη μάχη

Η συμβολική πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών να κηρύξει τη δεκαετία 2010-2020 Δεκαετία των Ερήμων και της Μάχης κατά της Ερημοποίησης εγείρει αυθόρμητα το ερώτημα: αρκεί μια δεκαετία, για να κερδηθεί αυτή η μάχη με δράσεις ενημέρωσης και εφαρμογής ορθών πρακτικών όταν μαίνονται οι αλληλένδετες και όχι τυχαίες κρίσεις που καθορίζουν και καθορίζονται από την υποβάθμιση της γης;

Η μάχη κατά της ερημοποίησης είναι χαμένη αν δεν συνδυαστεί με μάχες κατά των σύγχρονων μεγάλων κρίσεων. Οι μάχες αυτές δεν είναι δύσκολες επειδή οι κρίσεις είναι παγκόσμιες και αλληλένδετες αλλά γιατί πηγάζουν από μια θεμελιώδη ηθική κρίση που απορρέει από τη διαταραγμένη σχέση του ανθρώπου με τη γη. Από τότε που η γη έπαψε να έχει αξία χρήσης και απέκτησε αξία ανταλλακτική, από τότε που ο άνθρωπος από φροντιστής έγινε κατακτητής της γης, έπαψε να νοιώθει ότι έχει προσωπική ευθύνη για την προστασία της. Όπως έγραψε ο Aldo Leopold^[10], «Τελικά, η προσωπική ηθική είναι η βάση της πολιτικής για την προστασία του περιβάλλοντος. Είναι δύσκολο να κάνεις κάποιον, με την πίεση του νόμου ή των χρημάτων, να κάνει κάτι που δεν πηγάζει από την προσωπική του αίσθηση του σωστού και του λάθους». Ίσως μόνο με την καλλιέργεια της προσωπικής ευθύνης θα κερδηθεί η μάχη κατά της ερημοποίησης...

[10] Leopold, A. (1949) *A Sand County Almanac*. Oxford University Press.

2012

17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2012, ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΟΧΟΣ: ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΚΑΘΑΡΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΓΗΣ

«Το 2050 θα χρειαζόμαστε 3 φορές την έκταση της γης για να καλύψουμε τις διατροφικές μας ανάγκες»^[11]. Αλλά, κάθε χρόνο 12 εκατομμύρια εκτάρια γης μετατρέπονται σε ανθρωπογενείς ερήμους, μια έκταση που μπορεί να παράγει 20 εκατομμύρια τόνους σιτηρών το χρόνο ...ενώ κάθε λεπτό^[12]:

[11] Clay, J. 2012. «Freezing the Footprint of Food». Nature, 2012. Volume 475. July 21, 2011. <http://www.tfi.org/voice/freezing-footprint-food>

[12] UNCCD, 2011. *Land and soil in the context of a green economy for sustainable development, food security and poverty eradication*. Submission of the UNCCD Secretariat to the Preparatory Process for the Rio+ 20 Conference, 18 November 2011.

- Προστίθενται 150 άνθρωποι στη γη
- Εκλύονται 6.150 τόνοι διοξειδίου του άνθρακα
- Αποψιλώνονται 25 εκτάρια γης
- Υποβαθμίζονται 10 εκτάρια εδάφους
- Ερημοποιούνται 23 εκτάρια γης
- Αστικοποιούνται 5,5 εκτάρια
- ... πεθαίνουν 16 άνθρωποι από τους οποίους οι 12 είναι παιδιά...

Το 19 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού (1.3 δισεκατομμύρια χρήστες της γης) παράγει τροφή και άλλα αγροτικά προϊόντα για τους ίδιους και για τα υπόλοιπα 5.7 δισεκατομμύρια ανθρώπων στη γη ^[13].

Προφανώς, δεν είναι τυχαίο ότι η Γραμματεία της Διεθνούς Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (ΔΣΚΕ) επέλεξε το θέμα Μηδενική υποβάθμιση της γης (Land degradation neutrality) για την Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης το 2012. Τούτος ο δεύτερος χρόνος της δεκαετίας για την καταπολέμηση της ερημοποίησης, 2010-2020, συμπίπτει φέτος με τον εορτασμό των 20 ετών από τη Διάσκεψη του Ρίο, τη Διάσκεψη Rio+20, που θα γίνει στο Ρίο ντε Τζανέϊρο, 20-22 Ιουνίου, τρεις μέρες μετά τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης στις 17 Ιουνίου 2012. Στη Διάσκεψη Rio+20 η Γραμματεία της ΔΣΚΕ θα προτείνει τον υπερβολικά φιλόδοξο στόχο, μηδενική καθαρή υποβάθμιση της γης (zero-net land degradation), με ορίζοντα το 2030.

Όπως σημειώνει η ενδιαφέρουσα έκθεση “Zero net land degradation” ^[14](Μάιος 2012), η μηδενική καθαρή υποβάθμιση γης μπορεί να επιτευχθεί όταν, για μια δεδομένη περίοδο, η μη-υποβαθμισμένη γη παραμένει υγιής με εφαρμογή ορθών διαχειριστικών πρακτικών και η ήδη υποβαθμισμένη γη αποκαθίσταται.

Η αδιαμφισβήτητη συνέπεια της επίτευξης αυτού του φιλόδοξου στόχου είναι ένας κόσμος με άφθονους και ‘υγιείς’ έγγειους πόρους, ένας κόσμος χωρίς πείνα, επισιτιστική ανασφάλεια, έλλειψη νερού, φτώχεια, αναλφαβητισμό, ανεργία, χαμηλή ποιότητα ζωής, ένας κόσμος καλά προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει με αισιοδοξία τη μελλοντική επιβίωση

[13] FAOSTAT, 2012. *Total economically active population in Agriculture, World population charts*. <http://faostat.fao.org/site/550/default.aspx#ancor>

[14] http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/Rio+20/UNCCD_PolicyBrief_ZeroNetLandDegradation.pdf

και ανάπτυξη του.

Πόσο εφικτός είναι, όμως, αυτός ο στόχος, με δεδομένες τις πιέσεις που δέχεται η γη, τις συγκρουόμενες απαιτήσεις από ανταγωνιστικές χρήσεις της, τις ισχυρές αλληλεξαρτήσεις των σύγχρονων κοινωνικο-περιβαλλοντικών συστημάτων και τις αδυναμίες της διακυβέρνησης τους;

- *Η κλιματική αλλαγή προβλέπεται να προκαλέσει μεγάλες απώλειες στις σοδειές τα επόμενα χρόνια – 15-50% μέχρι το 2050 – με δεδομένες τις καλλιεργούμενες ποικιλίες και τις τρέχουσες γεωργικές πρακτικές.*
- *Η ζήτηση για γεωργική γη αυξάνεται ενώ, σε παγκόσμιο επίπεδο, η μέση κατά κεφαλή καλλιεργήσιμη γη μειώνεται: από 0.39 εκτάρια το 1960, σε 0.23 εκτάρια το 2000 και σε 0.21 εκτάρια το 2007....*
- *Η παραγωγικότητα της γης μειώνεται για μια σειρά από λόγους όπως η κλιματική αλλαγή, η υποβάθμιση της γης και η ρύπανση υδάτων και περιβάλλοντος λόγω εντατικοποίησης της γεωργίας, η σπανιότητα νερού, οι οργανισμοί-εισβολείς, κ.ά. Αυτό μπορεί να επιφέρει 25 τοις εκατό μείωση στην παγκόσμια παραγωγή τροφίμων τον 21ο αιώνα.*
- *Οι ισχυρότεροι ανταγωνισμοί για τη χρήση της γης παγκόσμια είναι ανάμεσα στην παραγωγή τροφής, στην παραγωγή ζωοτροφών και στην παραγωγή ενέργειας. Στη Β. Αμερική και στην Ευρώπη μόνο το 40 τοις εκατό της γεωργικής γης χρησιμοποιείται για παραγωγή τροφής. Η γεωργική γη μετατρέπεται σε άλλες χρήσεις λόγω της αυξημένης αστικοποίησης, εκβιομηχάνισης, ενεργειακής ζήτησης και πληθυσμιακής αύξησης. Αντίθετα, στην Αφρική και στην Ασία το 80 τοις εκατό της γεωργικής γης χρησιμοποιείται για παραγωγή τροφής. Ξένοι αγοράζουν συνεχώς καλής ποιότητας γεωργική γη, ιδιαίτερα σε Αφρική και Ασία^[15]. Το 2009 ανακοινώθηκαν συναλλαγές περίπου 56 εκατομμυρίων εκταρίων για γεωργική γη μεγάλης κλίμακας^[16],^[17].*
- *Τα κοινωνικο-περιβαλλοντικά συστήματα γίνονται ολοένα και περισσότερο αλληλεξαρτημένα. Για παράδειγμα, τα αγροτο-διατροφικά συστήματα εξαρτώνται από τα ενεργειακά, τα φυσικά (κλίμα, νερό, βιοποικιλότητα, έδαφος), και τα αστικά συστήματα. Εντατικότερες καλλιεργητικές*

[15] Anseeuw, W., L., Wily, A., Cotula, L. and Taylor, M., 2012. *Land Rights and the Rush for Land: Findings of the Global Commercial Pressures on Land Research Project*. International Land Coalition, Rome

[16] <http://landportal.info/landmatrix>

[17] «New international land deals database reveals rush to buy up Africa», The Guardian, 27/4/2012.

πρακτικές και μεγαλύτερες αλυσίδες τροφοδοσίας, μεταφοράς και διανομής συνεπάγονται μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας, νερού και πόρων που ενισχύουν τις συγκρούσεις και τις αρνητικές επιπτώσεις.

- *Πλημμελείς υποδομές* – ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες χώρες – δυσχεραίνουν την αποδοτική εκμετάλλευση των πόρων για την κάλυψη διαφόρων μορφών ζήτησης.
- Οι δυσκολίες στη διαχείριση των ανταγωνισμών και αλληλεξαρτήσεων οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στις *αδυναμίες των υφιστάμενων συστημάτων διακυβέρνησης* που βασίζονται είτε στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς είτε σε συγκεντρωτικά συστήματα. Απουσιάζουν σχήματα συν-διαχείρισης που διαθέτουν την απαραίτητη ευελιξία προσαρμογής και ευνοούν το διάλογο μεταξύ ιδιωτικού, δημόσιου και κοινωνικού τομέα για την κατάρτιση αμοιβαία αποδεκτών λύσεων.

Η επίτευξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης είναι βέβαιο ότι θα συναντήσει σημαντικές δυσκολίες που, όμως, θα πρέπει να σταθμιστούν με το κόστος της μη δράσης. Αυτό το κόστος περιλαμβάνει την επιδείνωση της επισιτιστικής ασφάλειας, της ασφάλειας πρόσβασης σε νερό, και της ενεργειακής ασφάλειας (βιομάζα), την καταστροφή των δασικών οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών που προσφέρουν, την απώλεια βιοποικιλότητας, την αύξηση της φτώχειας, των περιβαλλοντικών μεταναστών και της πολιτικής αστάθειας, την επιδείνωση της κλιματικής αλλαγής. Οι οικονομικές εκτιμήσεις αυτού του κόστους δεν είναι εύκολες με δεδομένη την πολυπλοκότητα και την εξάρτηση του από τις κρατούσες συνθήκες ανά περίπτωση. Αρκετές εκτιμήσεις φαίνεται, όμως, να συμφωνούν ότι το κόστος της δράσης είναι ένα μικρό ποσοστό του κολοσσιαίου κόστους της μη δράσης^[18].

Υπάρχουν εναλλακτικές επιλογές που οδηγούν στην επίτευξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης, γνωστές εδώ και δεκαετίες. Μεταξύ αυτών,

- (α) *οι πρακτικές αειφορικής διαχείρισης της γης (Sustainable Land Management, SLM)* – που είναι συνδυασμοί σύγχρονων και παραδοσιακών τεχνολογιών, πολιτικών και πρακτικών που εξασφαλίζουν την προστασία του εδάφους, των υδάτων και της βιοποικιλότητας για την κάλυψη βασικών και άλλων κοινωνικών αναγκών^[19],

[18] «*Environmental Outlook to 2050: The Consequences of Inaction*» (OECD, 2012)

[19] Wood, R.C. and J. Dumanski (Eds.). 1994. *Sustainable Land Management for the 21st Century*. Proc. & Intl. Workshop, Univ. of Lethbridge, 20-26 June 1993, Lethbridge, CA 1381 pp; World Bank, 2006. *Sustainable Land Management: Challenges, Opportunities, and Trade-offs. Agriculture and Rural Development*. The World Bank. Washington, DC.

(β) *τα τοπικά διαχειριστικά συστήματα* – που βασίζονται στην ενεργή συμμετοχή των ντόπιων και τη χρήση παραδοσιακής τεχνογνωσίας διαχείρισης των έγγειων πόρων στα πλαίσια κρατικών προγραμμάτων που συχνά περιλαμβάνουν και θεσμοθέτηση αυτών των σχημάτων διαχείρισης^[20],

(γ) *οι πληρωμές για τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων* – μια οικονομική προσέγγιση που προτείνει να πληρώνουν οι ωφελούμενοι από τις υπηρεσίες που προσφέρουν τα οικοσυστήματα (ecosystem services)^[21] – ιδιότητες, κοινότητες, τοπική και κεντρική αυτοδιοίκηση, διεθνείς οργανισμοί – συγκεκριμένα ποσά στους ιδιοκτήτες/χρήστες της γης υπό τον όρο ότι θα ακολουθούν ορθές πρακτικές είτε για την αποφυγή υποβάθμισης γαιών καλής ποιότητας είτε για την αποκατάσταση υποβαθμισμένων γαιών.

Παρ' όλη την αυξανόμενη ζήτηση για τα παραγόμενα προϊόντα (πιστοποιημένα βιολογικά και δασικά προϊόντα), τις επιχειρηματικές ευκαιρίες (αξίας 2 έως 6 τρις. δολαρίων μέχρι το 2050) και την αποδοτικότητα των εναλλακτικών επιλογών, αποδεικνύεται εξαιρετικά δύσκολο να υιοθετηθούν σε κλίμακα επαρκή για την επίτευξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης γης.

Η Ελλάδα κινείται στον αντίθετο στόχο, αυτόν της μέγιστης καθαρής υποβάθμισης της γης... κάτω από ένα εκρηκτικό μίγμα παραγόντων. Η σχετικά περιορισμένη έκταση γεωργικής γης υποβαθμίζεται μετά από δεκαετίες κακής διαχείρισης, κλιμακούμενης εγκατάλειψης της γεωργίας και παροχής στρεβλών επιδοτήσεων^[22], οι υδατικοί πόροι εξαντλούνται από υπερβολική και απρογραμματιστη χρήση και πλημμυρή διαχείριση, τα δάση απειλούνται από πυρκαγιές, ανεξέλεγκτη υλοτόμηση και αλλαγές της χρήσης τους, η κλιματική αλλαγή επιδεινώνει την κατάσταση ενώ οι πιέσεις από συγκρουόμενες ανταγωνιστικές χρήσεις αυξάνουν μέσα σε ένα τραγικό κενό ορθολογικού και δημοκρατικού χωροταξικού σχεδιασμού. Το Εθνικό Σχέδιο για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, νόμος του κράτους από το 2001, παραμένει ανενεργό (και άγνωστο στους περισσότερους πολίτες)^[23] ενώ η εκπροσώπηση της χώρας στη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (και στις σχετικές δραστηριότητες) είναι αβέβαιη...

[20] Για παράδειγμα, τοπικές ομάδες προστασίας των φυσικών πόρων όπως το Land Care στην Αυστραλία (<http://www.landcareonline.com.au>).

[21] MEA (2005)

[22] Μπριασούλη, Ε. 2007. *Επιδότησεις: Κάποιες είναι στρεβλές* (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3525&Itemid=0)

[23] Μπριασούλη, Ε. 2006. *17 Ιουνίου παγκόσμια ημέρα και 2006 παγκόσμιο έτος για την ερημοποίηση* (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2646&Itemid=85)

Στις μέχρι πρότινος ισχυρές πιέσεις από την εκτός σχεδίου δόμηση και την απρογραμματίστη τουριστική ανάπτυξη έρχεται να προστεθεί η ισχυρότερη πίεση για εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ οι οποίες συχνά εκλαμβάνονται, από τους ιδιοκτήτες, ως κερδοφόρες εναλλακτικές έναντι της αγροτικής εκμετάλλευσης της γης. Οι ερημοποιημένες ή εξαιρετικά ευαίσθητες στην ερημοποίηση περιοχές της χώρας (Ανατολική Κρήτη και νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, Νότια Πελοπόννησος, Εύβοια, κ.ά.) βρίσκονται στο στόχαστρο των επενδυτικών σχεδίων βιομηχανικών ΑΠΕ (ΒΑΠΕ) με κύριο επιχείρημα ότι οι περιοχές στις οποίες χωροθετούνται ... είναι μη παραγωγικές (κοινώς, ξερότοποι), άρα η ανάπτυξη ΒΑΠΕ θα τις καταστήσει παραγωγικές...

Η Ελλάδα μεγιστοποιεί την καθαρή υποβάθμιση της γης την ίδια στιγμή που εισάγει κάθε χρόνο τρόφιμα αξίας 6 δισεκατομμυρίων Ευρώ και η οικονομική κρίση αυξάνει τις τιμές των βασικών ειδών διατροφής τα οποία μπορούν να παραχθούν τοπικά, βιολογικά, και να δημιουργήσουν απασχόληση, εισόδημα και εξαγωγές, να στηρίξουν τον τουρισμό και την μεταποίηση (αγροτο-διατροφικές βιομηχανίες) αλλά, κυρίως, να θωρακίσουν τη χώρα έναντι της επισιτιστικής απειλής που θα παραμείνει επί μακρόν θέμα μείζονος σημασίας για αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες^[24], ^[25].

Η αντιστροφή αυτής της τάσης και η επιδίωξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης της γης δεν είναι εφικτή αν δεν υπάρξει πολιτική βούληση που θα ενεργοποιηθεί από το κοινωνικό αίτημα για διαφύλαξη και προστασία της γης. Τούτο όμως απαιτεί μια βαθειά αλλαγή στον στρεβλό τρόπο με τον οποίο οι ιδιοκτήτες της γης (κράτος, ιδιώτες) αντιλαμβάνονται την αξία της: από την προτεραιότητα στην ανταλλακτική της αξία στην αξία χρήσης και ύπαρξης της^[26]. Γιατί γη είναι μόνο μία, όπως μάνα είναι μόνο μία...

[24] Μπριασούλη, Ε 2009. *Ερημοποίηση και επισιτιστική ασφάλεια: Αλληλένδετες απειλές* (<http://www.ecocrete.gr/index.php?option=content&task=view&id=6111>)

[25] Food security takes centre stage at G8 summit (<http://www.ifad.org/events/g8/2012/index.htm>)

[26] Μπριασούλη, Ε. 2011. 2010-2020: Δεκαετία μάχης κατά της ερημοποίησης (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=7074&Itemid=85)

2013

LEDDRA, ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η σπανιότητα του νερού και η ξηρασία είναι το θέμα που επέλεξε η Γραμματεία της Διεθνούς Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (ΔΣΚΕ) για να εορτάσει την Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης το 2013 που είναι και Διεθνές Έτος Συνεργασίας για το Νερό 2013 των Ηνωμένων Εθνών με θέμα τη σπανιότητα του γλυκού νερού, την ξηρασία και τη σημασία της διεθνούς συνεργασίας. Σπανιότητα του νερού προκύπτει όταν η ζήτηση του είναι μεγαλύτερη από τη διαθέσιμη προσφορά. Η προσφορά γλυκού νερού για χρήση από οικοσυστήματα και ανθρώπους είναι μικρότερη από ένα τοις εκατό του συνολικού γλυκού νερού της Γης (που είναι το 2.5 τοις εκατό του συνολικού νερού!). Η μειούμενη προσφορά γλυκού νερού είναι ένας από τους πρώτους πέντε κινδύνους που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα τα επόμενα δέκα χρόνια σύμφωνα με την Έκθεση Παγκόσμιου Κινδύνου 2013 του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ.

Η Γραμματεία της ΔΣΚΕ υπογραμμίζει ότι "η αυξανόμενη σπανιότητα νερού και η ξηρασία, που εν μέρει οφείλονται στην κλιματική αλλαγή, θα

έχουν δυνητικά καταστροφικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις στην επισιτιστική ασφάλεια, τη διαθεσιμότητα ενέργειας, την πολιτική σταθερότητα και την ειρήνη”, ειδικά στις περιβαλλοντικά και κοινωνικο-οικονομικά ευαίσθητες ξηροθερμικές περιοχές. Επιπλέον, “η αυξανόμενη συχνότητα, ένταση και διάρκεια σοβαρών επεισοδίων ξηρασίας θέτουν μεγαλύτερη πίεση στα ήδη υπερπιεσμένα υδατικά συστήματα των ξηροθερμικών περιοχών.”

Η απρόσκοπτη υγιής λειτουργία των οικοσυστημάτων εξαρτάται κρίσιμα από τη διαθεσιμότητα γλυκού νερού. Το έδαφος είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί περιέχει το 70 τοις εκατό του παγκόσμιου διαθέσιμου γλυκού νερού που είναι άμεσα προσβάσιμο στα φυτά. Πλήθος ανθρώπων δραστηριοτήτων υποβαθμίζουν σοβαρά τη γη (έδαφος και οικοσυστήματα). Οι μη αειφορικές γεωργικές πρακτικές είναι οι περισσότερο γνωστές. “Η υποβάθμιση της γης με τη σειρά της προκαλεί πτώση των υδάτινων οριζόντων, που προκαλούν λειψυδρία και διείσδυση θαλασσινού νερού στις παράκτιες περιοχές, και επιδεινώνουν τις επιπτώσεις της ξηρασίας στους πληττόμενους πληθυσμούς και τα οικοσυστήματα. Προβλέπεται ότι οι επιπτώσεις της ερημοποίησης, της υποβάθμισης της γης και της ξηρασίας μπορεί να εκθέσουν σχεδόν τα δύο τρίτα του πληθυσμού της γης σε αυξημένη έλλειψη νερού μέχρι το 2025” σημειώνει η Γραμματεία της ΔΣΚΕ. Το κάλεσμα της “Μην αφήσετε το μέλλον μας να ξεραθεί” τονίζει τη σημασία της ετοιμότητας και της ανθεκτικότητας των ανθρώπων και φυσικών συστημάτων στη σπανιότητα του νερού, την ερημοποίηση και την ξηρασία μέσω κοινών προσπαθειών για την κινητοποίηση πόρων για αειφορικές λύσεις – που υπάρχουν – με ενσωμάτωση σωστής και συμμετοχικής διαχείρισης φυσικών πόρων στο σχεδιασμό της αειφόρου ανάπτυξης.

Στο σημερινό πολύπλοκο και αβέβαιο κόσμο, ένα θέμα κρίσιμης σημασίας είναι να διαμορφωθούν λύσεις που ταιριάζουν στις φυσικές, κοινωνικο-οικονομικές, πολιτιστικές και θεσμικές συνθήκες τόπων και περιφερειών. Αυτό είναι ένα κεντρικό ερώτημα του ερευνη-

τικού προγράμματος LEDDRA που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η ομάδα των 11 εταίρων συνδυάζει την πολυεπιστημονική εμπειρία της για να διερευνήσει συστηματικά τις ανθρώπινες αποκρίσεις στην υποβάθμιση της γης και των οικοσυστημάτων και την ερημοποίηση (ΥΓΟΕ) σε περιοχές γεωργικής γης, βοσκοτόπων και δασών σε Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Μαρόκο και Κίνα.

Η καθηγήτρια Ελένη Μπριασούλη του Πανεπιστημίου Αιγαίου συντονίζει το πρόγραμμα και αναφέρει "Οι ανθρώπινες αποκρίσεις στην ΥΓΟΕ εξαρτώνται κρίσιμα από το "ποιος κάνει τι, που, πότε και γιατί". Οι ανθρώπινες αποκρίσεις δεν αποσκοπούν πάντα στην αποφυγή της υποβάθμισης της γης, ακόμα και στις ευαίσθητες περιοχές, αν η κοινωνία δίνει προτεραιότητα σε άλλους στόχους όπως η βιομηχανική και η τουριστική ανάπτυξη, η παραγωγή ενέργειας, κ.λπ. Το αποτέλεσμα είναι ένας φαύλος κύκλος υποβάθμισης. Οι θετικές αποκρίσεις στοχεύουν συγκεκριμένα στην αποτροπή της υποβάθμισης των έγγειων πόρων και στην προώθηση της ευημερίας ανθρώπων και περιβάλλοντος."

Το πρόγραμμα LEDDRA υποστηρίζει ότι αειφορικές λύσεις στην ΥΓΟΕ είναι εκείνες που διατηρούν την κοινωνική και περιβαλλοντική ανθεκτικότητα τοπικών κοινωνιών και περιφερειών, δηλαδή, την ικανότητα τους να ικανοποιούν τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να αποκλείουν μελλοντικές ευκαιρίες ανάπτυξης. Για να βρεθούν αυτές οι λύσεις απαιτείται βαθιά κατανόηση του πως η δομή και η δυναμική του πληθυσμού, η μόρφωση, οι δεξιότητες, η κοινωνική οργάνωση και οι κοινωνικές σχέσεις, οι οικονομικές δραστηριότητες, οι χωρικές σχέσεις, η διοικητική οργάνωση, οι πολιτικές και η κουλτούρα αλληλεπιδρούν με το έδαφος, το νερό και τα οικοσυστήματα, στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, καθώς και μεταξύ επιπέδων, για να διαμορφώσουν τη ζήτηση γι' αυτούς τους πόρους και την επιλογή και αποτελεσματικότητα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, χρήσεων γης και διαχειριστικών πρακτικών γης και πόρων.

Για να διαμορφωθούν αειφορικές λύσεις στην ΥΓΟΕ, με δεδομένη την αβεβαιότητα του μέλλοντος, είναι ανάγκη να ληφθούν υπόψη εναλλακτικά μελλοντικά σενάρια από τη σκοπιά διαφόρων συμμετεχόντων όπως οι επίσημοι φορείς διαμόρφωσης και εφαρμογής πολιτικής, διοικητικές υπηρεσίες, κοινωνικοί φορείς, άτομα και επιστήμονες. Η σπανιότητα νερού και η ξηρασία είναι πιθανά μελλοντικά σενάρια που λαμβάνονται υπόψη στις περιοχές μελέτης του LEDDRA για να διερευνηθούν εκείνες οι διαχειριστικές παρεμβάσεις και οι πολιτικές που μπορούν να βοηθήσουν τις τοπικές κοινωνίες και τις περιφέρειες να διατηρήσουν την ακεραιότητα των εδαφικών και υδατικών πόρων τους και συγχρόνως να ικανοποιήσουν τη ζήτηση γι' αυτούς τους πόρους από ανταγωνιστικές χρήσεις. Η εμπλοκή επίσημων και μη επίσημων συμμετεχόντων από το τοπικό, το περιφερειακό και το εθνικό επίπεδο στη διαδικασία της διαμόρφωσης των αειφορικών λύσεων εξασφαλίζει ότι οι αξίες και οι προτιμήσεις τους λαμβάνονται υπόψη και αυξάνει τις πιθανότητες της συνεργασίας τους για την αποτελεσματική εφαρμογή τους στην πράξη.

Η έρευνα στο πρόγραμμα LEDDRA ανταποκρίνεται στο κάλεσμα της ΔΣΚΕ για ετοιμότητα και κοινωνική και οικολογική ανθεκτικότητα στη σπανιότητα νερού με το να προτείνει συστηματικές προσεγγίσεις για την διαμόρφωση αειφορικών λύσεων στην υποβάθμιση της γης και την ερημοποίηση. Το LEDRRIS, ένα διαδικτυα-

κό σύστημα διάχυσης πληροφοριών, αναπτύσσεται για να διαδοθούν τα ευρήματα του LEDDRA με τρόπους που ταιριάζουν στα ποικίλα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες διαφόρων ενδιαφερομένων χρηστών.

Για περισσότερες πληροφορίες για το LEDDRA δείτε:

Ιστότοπος LEDDRA: <http://leddra.aegean.gr>

Ιστότοπος LEDDRIS (Σύστημα Διάχυσης Πληροφοριών):
<http://www2.aegean.gr/leddris>

Για περισσότερες πληροφορίες:

Συντονίστρια LEDDRA:

Καθ. Ελένη Μπριασούλη, email: e.briassouli@aegean.gr

Δείτε επίσης το σημείωμα της ΔΣΚΕ για τη 17η Ιουνίου 2013:

<http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/WDCD/WDCD%202013/2013%20WDCD%20Concept%20Note%20for%20Publicity.pdf>

2014

17 ΙΟΥΝΙΟΥ: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΑ ΕΙΚΟΣΑΧΡΟΝΑ ΤΗΣ ΕΠΕΤΕΙΟΥ (1994-2014)

Είκοσι χρόνια μετά από εκείνη την πρώτη 17η Ιουνίου 1994 στο Παρίσι που τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν τη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης και καθιέρωσαν την 17η Ιουνίου σαν Παγκόσμια Ημέρα για την Ερημοποίηση, ένα ερώτημα είναι «πόσο ακόμα θα γιορτάζουμε αυτή την 'επέτειο'»;

Μια άμεση απάντηση δεν είναι εύκολη γιατί η ερημοποίηση είναι μια ύπουλα αθέατη, μακροχρόνια διαδικασία υποβάθμισης της γης, κυρίως στις ξηροθερμικές περιοχές του πλανήτη, που δύσκολα καταγράφεται σε μεγάλες ενιαίες εκτάσεις και επί μακρόν. Επιπλέον, ορίζεται και εκτιμάται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και με δεδομένα ποικίλης ποιότητας με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις της έκτασης της ερημοποιημένης ή/και σε

κίνδυνο ερημοποίησης γης να κυμαίνονται σημαντικά. Έτσι, για να απαντηθεί το ερώτημα, χρειάζεται να συνεκτιμηθούν οι τάσεις των άμεσων και των γενεσιουργών αιτίων της ερημοποίησης και το κατά πόσο οι προτεινόμενες δράσεις για την καταπολέμηση της εφαρμόζονται στην πράξη.

Quo vadis ερημοποίηση;

Κάθε λεπτό προστίθενται 150 άνθρωποι στη γη, αποψιλώνονται 25 εκτάρια και αστικοποιούνται 5,5 εκτάρια γης, υποβαθμίζονται 10 εκτάρια εδάφους και ερημοποιούνται 23 εκτάρια γης κάτι που μπορεί να επιφέρει 25 τοις εκατό μείωση στην παγκόσμια παραγωγή τροφίμων τον 21ο αιώνα^[27]. Κάθε χρόνο 120.000 τετρ. χιλιόμετρα γης (έκταση λίγο μικρότερη από την Ελλάδα), που θα μπορούσαν να παράγουν 20 εκατομμύρια τόνων σιτηρών, μετατρέπονται σε ανθρωπογενείς ερήμους. Ο απολογισμός για την Ελλάδα είναι απογοητευτικός. Το 34% των περιοχών της χώρας θεωρείται υψηλού, το 49% μέτριου και το 17% χαμηλού κινδύνου για ερημοποίηση^[28].

Κι ενώ η μέση κατά κεφαλή καλλιεργήσιμη γη μειώνεται – από 0.39 εκτάρια το 1960, σε 0.23 εκτάρια το 2000 και σε 0.21 εκτάρια το 2007, η ζήτηση για γεωργική γη αυξάνεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Το 2050 θα πρέπει να τραφούν εννιά δισεκατομμύρια ψυχές...

Κάθε χρόνο οι απώλειες εισοδήματος λόγω υποβάθμισης της γης και ερημοποίησης υπολογίζονται σε 20-40 δισεκατομμύρια δολάρια^[29]... Το κόστος της διάβρωσης των εδαφών υπολογίσθηκε σε 7,3 δισεκατομμύρια Ευρώ για την Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 το 2006. Λαμβάνοντας υπόψη όλες τις συνιστώσες της υποβάθμισης (μείωση οργανικής ύλης εδάφους, αλάτωση, κατολισθήσεις, ρύπανση εδαφών), το κόστος υπολογίσθηκε σε 38 δισεκατομμύρια Ευρώ^[30] ενώ το κόστος της πρόληψης, εκτιμήθηκε σε 2.4 δισεκατομμύρια δολάρια μόνο^[31].

[27] UNCCD, 2011. *Land and soil in the context of a green economy for sustainable development, food security and poverty eradication*. Submission of the UNCCD Secretariat to the Preparatory Process for the Rio+ 20 Conference, 18 November 2011.

[28] SOS για την ερημοποίηση των εδαφών. Το Βήμα, 12/5/2011.

[29] Brauch, H.G. and Spring, U.O. (2009) *Securitizing the ground, grounding security*. UNCCD, Bonn.

[30] Bowyer, C., et al. (2009) *Land degradation and desertification*. European Parliament. Policy Department, Economic and Scientific policy. Brussels.

[31] http://www.idrc.ca/en/ev-92257-201-1-DO_TOPIC.html

Με βάση τον ορισμό της Σύμβασης, η ερημοποίηση είναι μια διαδικασία υποβάθμισης της γης σε ξηροθερμικές περιοχές που οδηγεί σε «μείωση ή απώλεια (σημ. μη-αναστρέψιμη κατάσταση) της βιολογικής και οικονομικής παραγωγικότητας και πολυπλοκότητας αρδευόμενης και μη-αρδευόμενης γεωργικής γης, λειμώνων, βοσκοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων». Η ερημοποίηση εκφράζει τη διαρκή μείωση της ικανότητας ενός ξηροθερμικού οικοσυστήματος να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγικότητα^[32].

Η ερημοποίηση προκαλείται από φυσικές διαδικασίες (υδατική και αεολική διάβρωση, κ.ά.) αλλά κυρίως από ανθρώπινες δραστηριότητες που υποβαθμίζουν το έδαφος (διάβρωση, αλκαλίωση), αφαιρούν τη φυτοκάλυψη, εξαντλούν τους υδατικούς πόρους και μειώνουν την εδαφική και τη χερσαία βιοποικιλότητα, όπως εντατικές καλλιέργειες με ακατάλληλες γεωργικές/αρδευτικές πρακτικές, υπερβόσκηση, πυρκαγιές, και αλλαγές χρήσης γης, όπως από δάση σε βοσκοτόπους ή από δάση και βοσκοτόπους σε βιομηχανικές και ενεργειακές καλλιέργειες, εξόρυξη, αστική, βιομηχανική και τουριστική ανάπτυξη.

Οι βαθύτερες γενεσιουργές δυνάμεις, που συμβάλλουν άλλοτε στην πρόκληση κι άλλοτε στην αντιμετώπιση της, περιλαμβάνουν κυρίως το κλίμα και μια σειρά αλληλένδετων δημογραφικών, οικονομικών, κοινωνικών-πολιτισμικών, και θεσμικών παραγόντων από το παγκόσμιο ως το τοπικό επίπεδο. Η κλιματική αλλαγή, που τροποποιεί τον 'χάρτη' των ξηροθερμικών περιοχών διαρκώς, καθιστά την ερημοποίηση τη μεγαλύτερη περιβαλλοντική πρόκληση της εποχής μας, σύμφωνα με έκθεση του Πανεπιστημίου των Ηνωμένων Εθνών^[33] και προβλέπεται να προκαλέσει 15-50% απώλειες στις σοδειές μέχρι το 2050 με τις τωρινές καλλιεργούμενες ποικιλίες και γεωργικές πρακτικές.

Ταυτόχρονα, η παγκόσμια πληθυσμιακή αύξηση, η μετανάστευση, το διεθνές εμπόριο (ρυθμιστής τιμών των αγροτικών προϊόντων και της ενέργειας), οι αλλαγές αξιών (προσανατολισμός στο κέρδος), καταναλωτικών προτύπων (καταναλωτισμός), και κοινωνικών δομών, οι τεχνολογικές εξελίξεις στην παραγωγή, κατανάλωση και διανομή αγαθών και υπηρεσιών αυξάνουν τη ζήτηση, ενισχύουν τον ανταγωνισμό και επηρεάζουν τον τρόπο διαχείρισης των κρίσιμων πόρων – γη, νερό και έδαφος – για παραγωγή τροφής και κάλυψη οικιστικών και άλλων αναγκών εντείνοντας, κατά συνέπεια, τις πιέσεις που δέχονται αυτοί οι πόροι.

[32] MEA (2003) Dryland Systems. Ch. 22, Millennium Ecosystem Assessment. <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.291.aspx.pdf>

[33] UNU (2007) <http://www.sciencedaily.com/releases/2007/06/070627221726.htm>

Κομβικό, ρυθμιστικό ρόλο στη κοινωνικο-οικονομική δυναμική διαδραματίζουν θεσμικοί και πολιτικοί παράγοντες. Σημαντικοί ανάμεσα τους είναι οι διεθνείς οικονομικές και περιβαλλοντικές συμβάσεις (GATT, Κλίμα, Βιοποικιλότητα, Ερημοποίηση), οι εθνικές τομεακές και περιβαλλοντικές πολιτικές, ο χωροταξικός σχεδιασμός, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τα δικαιώματα σε γη και πόρους, και οι διοικητικές δομές και διαδικασίες.

Δράσεις για την καταπολέμηση της ερημοποίησης - είναι αποτελεσματικές;

Η υιοθέτηση της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης το 1994 σηματοδότησε την επίσημη αναγνώριση από τη διεθνή Κοινότητα της ανάγκης ανάληψης δράσης για την αντιμετώπιση της. Η αποτελεσματικότητα, όμως, των προτάσεων και δράσεων της, ο βαθμός στον οποίο οι επίσημες προθέσεις υλοποιούνται στο πεδίο, εξαρτάται κρίσιμα από τις συνθήκες που επικρατούν σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Η Σύμβαση χαιρετίστηκε ως η μοναδική Σύμβαση για την αειφόρο ανάπτυξη και θεωρείται ως το ιδανικότερο στρατηγικό εργαλείο παγκόσμια που ανταποκρίνεται στους Αναπτυξιακούς Στόχους της Χιλιετίας^[34] γιατί αναγνωρίζει τη βαρύνουσα σημασία της προστασίας της γης (έδαφος και νερό) για την εξάλειψη της φτώχειας και την εξασφάλιση κοινωνικής και οικονομικής ευημερίας, με άλλα λόγια για την επίτευξη αειφόρου ανάπτυξης, ιδιαίτερα στις ευαίσθητες και ευάλωτες ξηροθερμικές περιοχές του πλανήτη.

Η Σύμβαση συνιστά δράση και συνεργασία από το τοπικό μέχρι το διεθνές επίπεδο, ως την *εκ των ων ουκ άνευ* προϋπόθεση για να αποδώσει το εγχείρημα. Ζητά από τις χώρες που την επικύρωσαν να ετοιμάσουν, με δημόσιες συμμετοχικές διαδικασίες **και** να εφαρμόσουν, ενσωματώνοντας τα στα εθνικά σχέδια για την αειφόρο ανάπτυξη, **Εθνικά Σχέδια Δράσης** καθώς και Περιφερειακά Σχέδια Δράσης (π.χ. για τη Μεσόγειο). Υποστηρίζει το μοντέλο **καλής διακυβέρνησης**, ως μέσον και ως σκοπό για την εξασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης, που απαιτεί συμμετοχή, ισότητα και δικαιοσύνη, διαφάνεια, ανταπόκριση στα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα, προβλεψι-

[34] Εξάλειψη ακραία φτώχειας και πείνας, επίτευξη παγκόσμιας πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, προώθηση ισότητας φύλων και δικαιωμάτων των γυναικών, μείωση παιδικής θνησιμότητας, βελτίωση υγείας της μητέρας, καταπολέμηση του AIDS, της ελονοσίας και άλλων λοιμωδών νόσων, εξασφάλιση περιβαλλοντικής αειφορίας, διαμόρφωση διεθνούς σύμπραξης για την ανάπτυξη (<http://www.un.org/millenniumgoals/>).

μότητα, συνοχή, νομιμότητα και λογοδοσία^[35].

Το 2006, δέκα χρόνια αφότου η Σύμβαση τέθηκε σε εφαρμογή (Δεκέμβριος 1996), διαπιστώθηκε ότι ενώ η ανθρωπότητα αποδέχθηκε ευρέως την ανάγκη προστασίας της στιβάδας του όζοντος και της βιοποικιλότητας, δεν είχε αναγνωρίσει επαρκώς ακόμα τη μεγάλη σημασία της προστασίας του εδάφους από την υποβάθμιση και τη διάβρωση μια που η εφαρμογή της Σύμβασης ήταν πολύ μικρότερη και φτωχότερη από τις αρχικές προσδοκίες. Για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της προτάθηκε το 2008 η **Δεκαετής Στρατηγική** με δράσεις ενίσχυσης της επικοινωνίας, συνεργασίας και συντονισμού επίσημων φορέων πολιτικής, κοινωνίας, επιστημονικής κοινότητας καθώς και της χρηματοδότησης για την εφαρμογή των προβλεπόμενων μέτρων της Σύμβασης. Συγχρόνως, η περίοδος 2010-2020 κηρύχθηκε Δεκαετία για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης. Τον Φεβρουάριο 2014 συστάθηκε η Επιτροπή «Διεπιφάνειας Επιστήμης-Πολιτικής» (Science-Policy Interface) για την καλύτερη ενσωμάτωση των επιστημονικών ευρημάτων στη διαμόρφωση πολιτικής.

Η άρρηκτη σχέση της ερημοποίησης με άλλα σημαντικά παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, με τα οποία μοιράζεται κοινά άμεσα και βαθύτερα αίτια, επιπτώσεις και συνέπειες, και η ανάγκη συντονισμένης αντιμετώπισης τους μαζί με τις 'Αδελφές Συμβάσεις' – τη Σύμβαση για το Κλίμα και τη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα – αντανακλάται στο συνδυασμό των θεμάτων του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας με τα θέματα του αντίστοιχου Παγκόσμιου Έτους. Έτσι, το 2006 κηρύχθηκε Παγκόσμιο Έτος για το Νερό και για την Ερημοποίηση, το 2007 Παγκόσμιο έτος για την ερημοποίηση και την κλιματική αλλαγή, ενώ το 2010 – Παγκόσμιο Έτος Βιοποικιλότητας – δόθηκε έμφαση στην εδαφική βιοποικιλότητα.

Το 2012 η Γραμματεία της Σύμβασης πρότεινε τον υπερβολικά φιλόδοξο στόχο, **μηδενική καθαρή υποβάθμιση της γης** (ZNLND – zero-net land degradation), με ορίζοντα το 2030, σημειώνοντας ότι μπορεί να επιτευχθεί όταν, για μια δεδομένη περίοδο, η μη-υποβαθμισμένη γη παραμένει υγιής με εφαρμογή ορθών διαχειριστικών πρακτικών και η ήδη υποβαθμισμένη γη αποκαθίσταται.

Το θέμα του 2014 είναι η 'προσαρμογή βασισμένη στο οικοσύστημα' (ecosystem-based adaptation) που επιχειρεί να ενθαρρύνει, για άλλη μια φορά, τη χρήση ποικίλων παραδοσιακών και σύγχρονων ορθών πρακτι-

[35] HLPD (2008) *Desertification – Coping with Today's Global Challenges in the Context of the Strategy of the United Nations Convention to Combat Desertification*. High-Level Policy Dialogue, Bonn, May 27, 2008.

κών για την ταυτόχρονη αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και της ερημοποίησης όπως μικτές καλλιέργειες, παραδοσιακούς τρόπους συλλογής νερού, σύγχρονους τρόπους αποθήκευσης και εξοικονόμησης νερού, επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένου νερού για άρδευση, τροφοδοσία των υδροφορέων, δενδροφυτεύσεις, παραγωγή ξυλείας, και εντατική γεωργία όπου δεν επιβαρύνει τις ξηροθερμικές περιοχές. Εναλλακτικές δραστηριότητες, παράλληλα με ή αντί για γεωργία και κτηνοτροφία, περιλαμβάνουν την υδροπονία, τις θερμοκηπιακές καλλιέργειες, τον ήπιο τουρισμό.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικής για την ερημοποίηση παρόλο που τέσσερα κράτη-μέλη της (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ελλάδα) ανήκουν στο Παράρτημα IV (Βορειο-Μεσογειακές χώρες) της Σύμβασης. Ενώ υπάρχει η Οδηγία Πλαίσιο για το Νερό 60/2000, για το έδαφος υιοθετήθηκε μόνο η Θεματική Στρατηγική για την Προστασία του Εδάφους τον Σεπτέμβριο 2006. Ταυτόχρονα τέθηκε σε διαβούλευση πρόταση για μια Οδηγία-Πλαίσιο για την Προστασία του Εδάφους η οποία απορρίφθηκε τον Δεκέμβριο 2007 γιατί δεν κατόρθωσε να εξασφαλίσει την απαιτούμενη πλειοψηφία στο Ευρωκοινοβούλιο. Πέντε χώρες – Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία, και Αγγλία – ψήφισαν αρνητικά θεωρώντας ότι **το έδαφος δεν μπορεί να αποτελέσει θέμα διαπραγμάτευσης σε επίπεδο ΕΕ** γιατί το δικαίωμα για αποφάσεις σχετικά με τις χρήσεις γης ανήκει στη δικαιοδοσία των κρατών. Η έκκληση του Επιτρόπου Περιβάλλοντος κ. Στ. Δήμα το 2008 για «επανεξέταση της ανάγκης για την προστασία με Ευρωπαϊκή νομοθεσία αυτού του πιο πολύτιμου πόρου (του εδάφους)» έπεσε σε ώτα μη ακουόντων... Η πρόσφατη προσπάθεια του 2013 να ξανατεθεί σε διαβούλευση οδηγήθηκε σε αποτυχία τον Μάρτιο του 2014 με το ίδιο σκεπτικό.

Στην Ελλάδα, που υπέγραψε τη Σύμβαση το 1996, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης θεσμοθετήθηκε το 2001 (ΚΥΑ 99605/3719) αλλά ούτε υποστηρίζεται από διοικητικούς και χρηματοδοτικούς μηχανισμούς, ούτε έχει ενσωματωθεί σε αναπτυξιακά και χωροταξικά σχέδια. Αντίθετα, σπάνια έως καθόλου λαμβάνεται υπόψη στις κρατικές αναπτυξιακές επιλογές, ιδιαίτερα των τελευταίων χρόνων που, με το πρόσχημα της 'κρίσης', επιδεινώνουν την κατάσταση των ήδη υποβαθμισμένων εδαφικών και υδατικών πόρων. Κραυγαλέα δείγματα παντελούς αδιαφορίας για το έντονο πρόβλημα υποβάθμισης της γης και ερημοποίησης στη χώρα, που συχνά δημοσιοποιείται στον τύπο, τις συνέπειες του αλλά και για τη Σύμβαση, είναι η ενθάρρυνση της εκτός σχεδίου δόμησης, υδροβόρων τουριστικών θερέτρων, εγκαταστάσεων που προκαλούν διάβρωση εδάφους και καταστροφή της φυτοκάλυψης σε ξηρο-θερμικές περιοχές (χιονοδρο-

μικά κέντρα, γήπεδα γκολφ), και κατασκευής φωτοβολταϊκών πάρκων σε γη υψηλής παραγωγικότητας, η εγκατάλειψη των υποβαθμισμένων περιοχών, η καταστροφή υδροβιοτόπων, δασών και δασικών εκτάσεων, ο πλημμελής έλεγχος των πυρκαγιών και της υπερβόσκησης. Η ισχυρότερη μαρτυρία αδιαφορίας, όμως, είναι η απουσία ή η μεροληπτική (προσχηματική;) διαμόρφωση και εφαρμογή δημόσιου σχεδιασμού γης και πόρων και οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις εφαρμογής της εθνικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας (όπου ακόμα υπάρχει) καθώς και συμμόρφωσης, παρ' όλες τις επιπλήξεις, με σημαντικές Ευρωπαϊκές Οδηγίες (Οδηγία για το Νερό του 2000 που απαιτεί ορισμό Αρχών Διαχείρισης Υδατικών Διαμερισμάτων και σύνταξη αντίστοιχων Σχεδίων Διαχείρισης Υδατικών Πόρων, Οδηγία για τους Οικοτόπους, Δίκτυο Φύση 2000). Στην καλύτερη περίπτωση, λαμβάνονται σημειακά και αποσπασματικά μέτρα προστασίας εδάφους και υδατικών πόρων τα οποία είναι ανεπαρκή ενόσω οι βροχοπτώσεις μειώνονται, οι περίοδοι ξηρασίας αυξάνονται και το κοινωνικο-οικονομικό και θεσμικό περιβάλλον επιδεινώνεται.

Για πόσο καιρό ακόμα θα γιορτάζουμε άραγε αυτή την 'επέτειο';

Η σύντομη αναδρομή στην πορεία της ερημοποίησης και των δράσεων για την καταπολέμηση της στέλνουν ένα σαφές μήνυμα: πρόοδος είναι δύσκολο να σημειωθεί Η ερημοποίηση είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο φαινόμενο του οποίου δεν ελέγχονται εύκολα και άμεσα οι γενεσιουργές δυνάμεις ιδιαίτερα με τα υφιστάμενα συστήματα διακυβέρνησης που βασίζονται είτε στο συγκεντρωτικό είτε στο πρότυπο της ελεύθερης αγοράς. Οι ουσιαστικές δυσκολίες, όμως, αφορούν το γεγονός ότι στη διαδικασία της ερημοποίησης εμπλέκεται αναγκαστικά ο θεμελιωδέστερος συντελεστής παραγωγής, η γη, της οποίας η χρήση εξαρτάται από τις αποφάσεις του ιδιοκτήτη της. Αυτό αποτυπώθηκε ανάγλυφα στο σκεπτικό απόρριψης της Ευρωπαϊκής Οδηγίας για το Έδαφος που προαναφέρθηκε.

Οι συλλογικές και ατομικές αποφάσεις για τις χρήσεις της γης ρυθμίζονται από τις ισχύουσες οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πολιτικές που αντικατοπτρίζουν τα κρατούμενα συστήματα αξιών. Η κυριαρχία της ανταλλακτικής αξίας της γης στο σύγχρονο κόσμο υπαγορεύει χρήσεις μέγιστης βραχυπρόθεσμης χρηματικής απόδοσης (ελληνική απόδοση του *highest and best use*). Μέσα σ' αυτή την κυρίαρχη στάση ζωής, η πληθώρα των ορθών πρακτικών διαχείρισης των έγγειων πόρων εφαρμόζεται ευκαιριακά και αποσπασματικά, αδυνατώντας να συμβάλλει κα-

θοριστικά στην αναστροφή της υποβάθμισης της γης. Παρά τους φιλόδοξους στόχους των διεθνών Συμβάσεων και την επιστημονική πρόοδο, η ερημοποίηση, όπως και άλλα μεγάλα περιβαλλοντικά και οικονομικά προβλήματα, μαρτυρά πόσο μεγάλη είναι η απόσταση από την επιστήμη στην πράξη και την πολιτική, πόσο μεγάλη είναι η διάσταση του διεθνούς από το τοπικό επίπεδο, πόσο δύσκολο είναι να επιτευχθεί η αειφόρος ανάπτυξη τελικά...

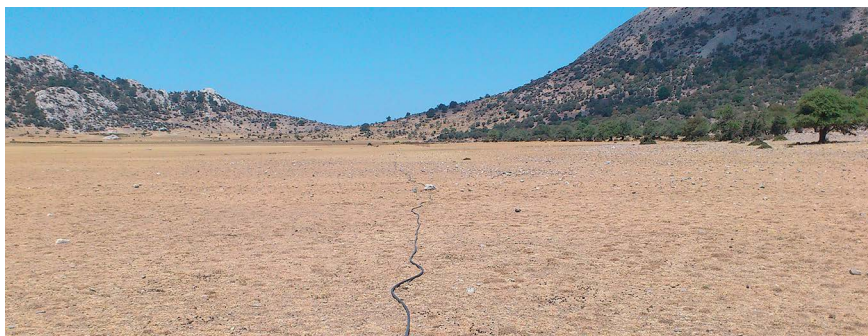
Η ερημοποίηση είναι μια ακραία, ιδιόμορφη μορφή 'αρπαγής της γης' (land grab)^{[36], [37]}, στις ξηροθερμικές περιοχές που συχνά εξελίσσεται παράλληλα μ' αυτήν που γίνεται καθημερινά σε πολλές χώρες του πλανήτη. Όταν η γη χάνει τον πολύτιμο προστατευτικό μανδύα της, το έδαφος, η ανθρώπινη επιβίωση και η ουσιαστική κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη εκτίθενται στις εφιαλτικές απειλές των αλληλένδετων κρίσεων – επισιτιστικής, περιβαλλοντικής, ενεργειακής, οικονομικής, κοινωνικής, ... αξιών. Κι όσο υπάρχουν αυτές οι κρίσεις, η επέτειος της 17ης Ιουνίου θα εορτάζεται κανονικά...

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Μπριασούλη, Ε. (2006) 17 Ιουνίου – Παγκόσμια Ημέρα για την Ερημοποίηση, 2006 – Παγκόσμιο Έτος για την Ερημοποίηση (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2646&Itemid=85)
2. Μπριασούλη, Ε. (2007) 17 Ιουνίου 2007, Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση Της Ερημοποίησης και φέτος! (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3800&Itemid=0)
3. Μπριασούλη, Ε. (2008) Ερημοποίηση: Η θλιβερή «γιορτή» καλά κρατεί. (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=4938&Itemid=82)
4. Μπριασούλη, Ε. (2009) Ερημοποίηση και επισιτιστική ασφάλεια: αλληλένδετες απειλές (<http://www.ecocrete.gr/index.php?option=content&task=view&id=6111>)
5. Μπριασούλη, Ε. (2010) Προστατεύοντας τον πλούτο της γης ενός κατώτερου θεού (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=6813)
6. Μπριασούλη, Ε. (2011) 2010-2020 Δεκαετία μάχης κατά της ερημοποίησης, δεκαετία μάχης κατά των κρίσεων (<http://www.ecocrete.gr/index.php?option=content&task=view&id=7074>)
7. Μπριασούλη, Ε. (2012) 17 ΙΟΥΝΙΟΥ 2012, Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση Της Ερημοποίησης. Στόχος: Μηδενική Καθαρή Υποβάθμιση Γης (http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3525&Itemid=0)
8. Μπριασούλη, Ε. (2013) LEDDRA – Δελτίο Τύπου για την Παγκόσμια Ημέρα Ερημοποίησης, 17 Ιουνίου 2013 (<http://leddra.aegean.gr/PressRelease%20Folder/LEDDRA%20June%2017%202013%20press%20release%20-%20GREEK.pdf>)

[36] Friis, C. and Reenberg, A. (2010) Land grab in Africa: Emerging land system drivers in a teleconnected world. GLP Report No. 1. GLP-IPO, Copenhagen.

[37] <http://landportal.info/landmatrix>

2015

ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟΙ ΛΗΣΤΕΣ ΤΗΣ ΓΗΣ ΚΑΙ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ

Η ερημοποίηση στο Ανθρωπόκαινο^[38]

Η Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης γιορτάζεται στις 17 Ιουνίου κάθε χρόνο από το 1994 για να υπενθυμίζει την κατεπείγουσα ανάγκη να ελεγχθεί η διαδικασία υποβάθμισης της γης που καταλήγει σε απώλεια της βιολογικής και οικονομικής παραγωγικότητας της, στην ερημοποίηση, συνήθως μη αναστρέψιμης κατάστασης σε ξηροθερμικές βιοκλιματικά περιοχές. Η μη παραγωγική γη παύει να προσφέρει τις υπηρεσίες της στον άνθρωπο: προστασία από την κλιματική αλλαγή, διατήρηση των αποθεμάτων νερού, κύκλων ζωής θρεπτικών στοιχείων, βιοποικιλότητας, φυτοκάλυψης· με άλλα λόγια, εξασφάλιση τροφής, νερού, πρώτων υλών, ζωοτροφών, ενέργειας και ευημερίας στα δισεκατομμύρια όντων που κατοικούν και θα κατοικούν τη γη ανεξαρτήτως είδους, φύλου, ηλικίας, οικονομικής κατάστασης και κοινωνικής τάξης.

Φυσικοί παράγοντες (αντίξοες κλιματικές συνθήκες και μεταβολές) και διαδικασίες (υδατική και αιολική διάβρωση) συμβάλλουν καθοριστικά στη διαδικασία υποβάθμισης της γης αλλά στο Ανθρωπόκαινο οι ανθρώπινες δραστηριότητες κατέχουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο, από το

[38] Ανθρωπόκαινο: όρος που έγινε ευρέως γνωστός από τον Νομπελίστα ατμοσφαιρικό επιστήμονα P. Crutzen και αναφέρεται στη γεωλογική περίοδο από την αρχή της οποίας η ανθρώπινη δραστηριότητα επηρέασε φανερά και σημαντικά τον πλανήτη Γη. <https://en.wikipedia.org/wiki/Anthropocene>, <http://www.tovima.gr/science/technology-planet/article/?aid=592591>

τοπικό μέχρι το παγκόσμιο επίπεδο, τόσο στην πρόκληση όσο και στην αντιμετώπιση της. Για να καλυφθεί η αυξανόμενη και μεταβαλλόμενη ζήτηση για πρώτες ύλες, τροφή, ενέργεια, κατοικία, τεχνολογικά προϊόντα, μετακινήσεις και αναψυχή, μεταξύ άλλων, εφαρμόζονται διαχειριστικές πρακτικές που άμεσα ή έμμεσα αφαιρούν από την πεπερασμένη παραγωγική γη τους πόρους της (έδαφος, νερό, φυτοκάλυψη) σε μεγάλη έκταση, με μεγάλη ένταση και με ταχύτατους ρυθμούς που δεν επιτρέπουν την έγκαιρη και επαρκή αντικατάσταση και αναπλήρωση τους. Οι τεχνολογικές εξελίξεις στην παραγωγή, κατανάλωση και διανομή αγαθών και υπηρεσιών καθώς και ο ανταγωνισμός μεταξύ χρήσεων συντελούν καθοριστικά στη μεγέθυνση της χωρικής εμβέλειας και των πιέσεων στη γη και στους πόρους της και, κατά συνέπεια, στην επιτάχυνση της υποβάθμισης της.

Οι βαθύτερες γενεσιουργές αιτίες της υπερ-εκμετάλλευσης των έγγειων πόρων είναι οι συνήθειες ύποπτοι: η άπληστη επιδίωξη (υπερ)κέρδους, η άκριτη υιοθέτηση υπερ-καταναλωτικών προτύπων, η άνιση κατανομή δύναμης και εξουσίας. Όμως, στη μετά το 1970 εποχή της παγκοσμιοποίησης, θεσμικοί και πολιτικοί παράγοντες, και πιο συγκεκριμένα το καθεστώς διακυβέρνησης από το τοπικό μέχρι το παγκόσμιο επίπεδο, παίζουν κυρίαρχο, κομβικό και ρυθμιστικό ρόλο στη σχέση περιβάλλοντος/γης με την οικονομία και την κοινωνία όπως, π.χ. οι διεθνείς οικονομικές και περιβαλλοντικές συμβάσεις (GATT^[39], Κλίμα, Βιοποικιλότητα, Ερημοποίηση), οι εθνικές τομεακές και περιβαλλοντικές πολιτικές, ο χωροταξικός σχεδιασμός, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τα δικαιώματα σε γη και πόρους, οι διοικητικές δομές και διαδικασίες.

Τούτο το σημείωμα εξετάζει πως το καθεστώς διακυβέρνησης^[40] επηρεάζει τη διαχείριση της γης και καθορίζει τις περιβαλλοντικές συνέπειες της, την ερημοποίηση, μεταφέροντας την προκλητική ιστορία των περιπλανώμενων και των εγκατεστημένων ληστών που επινόησε ο γνωστός οικονομολόγος Mancur Olson (1993, 1998).

Η ιστορία του Olson σε ελεύθερη απόδοση

Στο τελευταίο του βιβλίο «Εξουσία και ευημερία. Υπερβαίνοντας τις κομμουνιστικές και τις καπιταλιστικές δικτατορίες», ο Mancur Olson, ανάλυ-

[39] GATT – Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου

[40] 'Καθεστώς διακυβέρνησης' είναι το σύνολο των δομών, διαδικασιών και εργαλείων τα οποία συμμετέχοντες (actors) από τον δημόσιο, ιδιωτικό και κοινωνικό τομέα χρησιμοποιούν για να θέσουν στόχους και να διαχειριστούν οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και άλλες υποθέσεις (Briassoulis 2010).

σε τις οικονομικές συνέπειες τριών καθεστώτων διακυβέρνησης, της αναρχίας, της τυραννίας και της δημοκρατίας επινοώντας την ιστορία των περιπλανώμενων και των εγκατεστημένων ληστών^[41]. Στα πολύ παλιά χρόνια, σπείρες περιπλανώμενων ληστών επέδραμαν και έπαιρναν τα πάντα από μια περιοχή, γιατί αν δεν τα έπαιρνε μια σπείρα θα τα έπαιρνε η επόμενη, αφήνοντας πίσω τους την απόλυτη καταστροφή. Οι χωρικοί έπρεπε να αρχίσουν από το μηδέν την παραγωγή των προϊόντων τους. Σ' αυτό το καθεστώς αναρχίας, δηλαδή ασυντόνιστης και ανταγωνιστικής κλοπής πόρων ελεύθερη πρόσβασης (άρα απουσίας θεσμών προστασίας τους), οι μεν ληστές δεν είχαν κανένα κίνητρο να προστατέψουν τη γη και ό,τι ήταν πάνω της, οι δε χωρικοί δεν είχαν κίνητρο να επενδύσουν, να παράγουν ή να σωρεύσουν οτιδήποτε. Σε τελική ανάλυση κανείς δεν ήταν κερδισμένος.

Όταν κάποια σπείρα περιπλανώμενων ληστών αποφάσισε να εγκατασταθεί σε μια περιοχή, οι περιπλανώμενοι έγιναν εγκατεστημένοι ληστές. Ο αρχηγός της αυτό-ανακηρύχθηκε μοναδικός άρχοντας (τύραννος/μονάρχης). Υπό καθεστώς τυραννίας, η κλοπή των υπηκόων, με την παλιά μορφή της, δεν είχε νόημα αλλά εξορθολογίσθηκε και έλαβε τη μορφή της φορολογίας. Ο μονάρχης δεν είχε συμφέρον να φορολογεί τη σοδειά με φόρο 100% (πλήρης κλοπή) αλλά με μικρότερο συντελεστή ώστε να είναι εφικτή η παραγωγή, άρα και η φορολόγηση της, μελλοντικά. Εδώ ο Olson κάνει μια σημαντική διάκριση με βάση την αναμενόμενη διάρκεια της τυραννίας/μοναρχίας. Ένας τύραννος/μονάρχης με βέβαιη, μακροχρόνια εξουσία, είχε συμφέρον να ενθαρρύνει την οικονομική παραγωγή με κίνητρα (χαμηλότερους φόρους) και παροχή δημόσιων αγαθών (προστασία από περιπλανώμενους ληστές, τάξη, κ.ά.) – αναλάμβανε δηλαδή κρατικές λειτουργίες – ώστε να εισπράττει περισσότερους φόρους επί μακρόν. Σε τέτοιες συνθήκες ήταν ευχαριστημένοι και οι υπήκοοι γιατί απολάμβαναν προστασία και ευημερία. Όταν ο μονάρχης είχε (ή προέβλεπε) αβέβαιη, βραχυχρόνια εξουσία, τον συνέφερε να μη δίνει κίνητρα και να δημεύει τους πόρους που θα απέδιδαν φόρους χαμηλότερους από την αξία τους στο διάστημα της εξουσίας του. Οι περισσότερες μοναρχίες/τυραννίες αποδείχθηκαν πεπερασμένες, απέδωσαν οικονομικά όχι πέραν μιας γενιάς (30-35 χρόνια) και η συμπεριφορά των τυράννων διολίσθησε σ' αυτή των περιπλανώμενων ληστών...

Όταν αναπτύχθηκαν ομάδες συμφερόντων και η κυριαρχία ενός μονάρχη αμφισβητήθηκε, διαμορφώθηκε σταδιακά το καθεστώς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας όπου θεσπίσθηκαν καθεστώτα ιδιοκτησίας,

[41] Η ιστορία έχει εφαρμοσθεί στην περίπτωση υπερ-εκμετάλλευσης και εξάντλησης των θαλάσσιων πόρων (Berkes et al. 2006), μεταξύ άλλων.

συναλλαγών, διοίκησης και άλλα, χαρακτηριστικά των δυτικών κοινωνιών. Στην ιδεατή της μορφή, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, με το να δίνει την εξουσία σ' αυτούς που προάγουν τις επιθυμίες του πληθυσμού, προσφέρει κίνητρα για διαρκή και καλή διακυβέρνηση που ευνοούν την οικονομική ανάπτυξη και διασφαλίζουν το 'δημόσιο' ή 'κοινό συμφέρον' και των ομάδων που εκπροσωπούνται. Ο παρακάτω Πίνακας συνοψίζει τα κύρια χαρακτηριστικά των τριών καθεστώτων διακυβέρνησης στα οποία βασίζεται η μεταφορά της ιστορίας του M. Olson στην περίπτωση της ερημοποίησης.

Χαρακτηριστικά	Καθεστώς διακυβέρνησης		
	Αναρχία	Τυραννία/ μοναρχία (απολυταρχία)	Δημοκρατία
Καθεστώς ιδιοκτησίας των πόρων	Ελεύθερης πρόσβασης	Αποκλειστικά ιδιωτικοί (ιδιοκτήτης ο μονάρχης) ή αποκλειστικά δημόσιοι (ιδιοκτήτης το κράτος)	Δημόσιοι, ιδιωτικοί, κοινόκτητοι, ελεύθερης πρόσβασης πόροι. Καθεστώτα ιδιοκτησίας, νομής και χρήσης
Κίνητρο/όφελος 'ληστών' (χρηστών πόρων)	Πλήρης κλοπή Ανταγωνισμός (περιπλανώμενοι)	Υψηλή φορολογία ή/και κλοπή (αβέβαιοι εγκατεστημένοι). Μέτρια φορολογία και παροχές στους υπηκόους (βέβαιοι εγκατεστημένοι)	Μέτρια φορολογία, παροχές στους πολίτες
Κίνητρο/όφελος 'θυμάτων' (υπηκόων/ πολιτών)	Απροστάτευτοι Μηδενικό όφελος	Αποδοχή προστασίας Μερικό όφελος	Δικαιώματα και υποχρεώσεις προστασίας
Αποτέλεσμα στους πόρους	Καταστροφή	Μερική προστασία	Μερική έως πλήρης προστασία ανάλογα με τις δημοκρατικά αποφασισμένες ρυθμίσεις

Περιπλανώμενοι και εγκατεστημένοι ληστές και ερημοποίηση

Όπως φαίνεται στον Πίνακα, το καθεστώς διακυβέρνησης καθορίζει το καθεστώς ιδιοκτησίας των πόρων που, ανάλογα με τη ζήτηση και τις κρατούσες περιβαλλοντικές, οικονομικές, τεχνολογικές και κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες, μπορεί να οδηγήσει στην υπερ-εκμετάλλευση γης, νερού, εδάφους και εδαφοκάλυψης και να ωθήσει σε ερημοποίηση τις ξηροθερμικές περιοχές, όπου αυτοί οι πόροι είναι σχετικά περιορισμένοι και ευαίσθητοι σε αλλαγές.

Όταν η ζήτηση είναι χαμηλή, τα τεχνολογικά μέσα και τα κοινωνικο-οικονομικά πρότυπα 'παραδοσιακά', τότε, ανεξάρτητα από καθεστώς ιδιοκτησίας των πόρων, οι παρεμβάσεις είτε των περιπλανώμενων είτε των εγκατεστημένων ληστών (μικροί ή/και μεγάλοι παραγωγοί και καταναλωτές) προκαλούν υποβάθμιση της γης, αλλά το ενδεχόμενο ερημοποίησης είναι χαμηλό με πιθανή εμφάνιση μετά από πολύ μακρό χρονικό διάστημα σε περιορισμένες εκτάσεις. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το είδος, η έκταση και η ένταση της ανθρώπινης δραστηριότητας συνήθως προσαρμόζονται στους περιορισμούς του (μεταβαλλόμενου) φυσικού περιβάλλοντος όπως φανερώνουν οι περιπτώσεις πολλών περιοχών στην Ελλάδα (Κυκλάδες, Δωδεκάνησα) και αλλού.

Όταν οι πόροι είναι ελεύθερης πρόσβασης, αλλά η ζήτηση μεγάλη, ο ανταγωνισμός έντονος, η τεχνολογία προηγμένη και το κίνητρο για κέρδος ισχυρό (και αποκλειστικό), οι περιπλανώμενοι ληστές, μεγάλοι κυρίως παραγωγοί, υπερ-εκμεταλλεύονται τους έγγειους πόρους (free-riding) εντείνοντας την υποβάθμιση τους και αυξάνοντας τον κίνδυνο ερημοποίησης σημαντικά• μια περίπτωση της κλασσικής 'τραγωδίας των κοινών'.

Σε απολυταρχικά καθεστώτα, οι πόροι έχουν ένα μοναδικό ιδιοκτήτη, είτε τον μονάρχη είτε το κράτος. Η μεγάλη ζήτηση πόρων για επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης, σε συνδυασμό με ακατάλληλες διαχειριστικές πρακτικές (π.χ. τεχνολογία ακατάλληλη για τις τοπικές συνθήκες), εντατικοποιεί τη χρήση των πόρων αυξάνοντας τον κίνδυνο ερημοποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ακραίας υποβάθμισης και ερημοποίησης σε μεγάλη κλίμακα είναι η περίπτωση της λίμνης Αράλης στη Κεντρική Ασία^[42]. Προκλήθηκε από την εκτροπή των ποταμών που την τροφοδοτούσαν για να στηριχθεί η εντατική γεωργία της ευρύτερης περιφέρειας το 1960. Το 2000 η έκταση και ο όγκος της ήταν ένα μικρότατο ποσοστό του αρχικού, η στάθμη του νερού είχε πέσει κατά 20-25 μέτρα και η αλατότητα

[42] The Aral Sea crisis. <http://www.columbia.edu/~tmt2120/introduction.htm>

τα είχε δεκαπλασιαστεί. Το 2005 η Παγκόσμια Τράπεζα χρηματοδότησε έργα αποκατάστασης της^[43].

Ένα άλλο παράδειγμα είναι η εξάντληση των υδατικών πόρων και τα έντονα φαινόμενα ερημοποίησης στη Νότια Ισπανία επί δικτατορίας του στρατηγού Φράνκο (1939-1975) που αποδόθηκαν στην αλόγιστη χρήση νερού λόγω της χαμηλής τιμής που χρέωνε ο δικτάτορας στους αγρότες για να τους ευχαριστεί και να ενισχύσει την αγροτική παραγωγή (Sauri and del Moral 2001). Βέβαια η διάδοχη δημοκρατική κατάσταση δεν κατόρθωσε να ανασχέσει, αντίθετα, επέτεινε την υποβάθμιση λόγω της άναρχης και ραγδαίας τουριστικής ανάπτυξης και κατασκευής εκατοντάδων υδροβόρων γηπέδων γκολφ.

Σε πολλά απολυταρχικά καθεστώτα, η συνεργασία κυβερνήσεων με διεθνείς επενδυτές για μεγάλης κλίμακας έργα (μεταλλεία, χρυσωρυχεία, μεγάλα τουριστικά συγκροτήματα) με χαλαρούς περιβαλλοντικούς όρους έχει επίσης συντελέσει στην υποβάθμιση των έγγειων πόρων (υπεράντληση, διάβρωση, αποψίλωση δασών) και σε σημαντική αύξηση του κινδύνου ερημοποίησης.

Ένας μονάρχης μπορεί να εκχωρήσει, με πώληση ή μακροχρόνια μίσθωση, εκτάσεις της επικράτειας του σε ξένους επενδυτές για εκμετάλλευση όπως συμβαίνει, εδώ και αρκετά χρόνια, με τις συναλλαγές γης σε χώρες του τρίτου κυρίως κόσμου (Αφρική, ΝΑ Ασία, Νότια Αμερική)^[44]. Ονομάστηκαν 'αρπαγή της γης' (land grab) από τα Ηνωμένα Έθνη και άλλους διεθνείς οργανισμούς που κρούουν τον κώδωνα της ενδεχόμενης υποβάθμισης από την εντατικοποίηση της χρήσης της γης για εντατικές, υδροβόρες καλλιέργειες τροφίμων και βιοκαυσίμων (UNCCD 2014, Χατζημιάλης 2014).

Η αβεβαιότητα της εξουσίας του μονάρχη, σε συνδυασμό με τις μεγάλες και επίμονες πιέσεις που ασκούν οι πολυεθνικές εταιρείες, επιβεβαιώνουν την πρόβλεψη του Olson ότι οι εγκατεστημένοι ληστές συμπεριφέρονται σαν τους περιπλανώμενους υπό καθεστώς αβεβαιότητας. Τέλος, η περίπτωση αγαθού και καλοπροαίρετου μονάρχη, που δίνει προτεραιότητα στη διατήρηση της ακεραιότητας και καλής κατάστασης των έγγειων πόρων της περιοχής του μακροχρόνια δεν μπορεί να αποκλεισθεί φυσικά αν και δεν είναι ευρέως γνωστά σχετικά παραδείγματα.

Σε δημοκρατικά καθεστώτα, η μεγάλη ποικιλία ιδιοκτησιακών καθεστώ-

[43] <http://news.nationalgeographic.com/news/2014/10/141001-aral-sea-shrinking-drought-water-environment>

[44] <http://www.landmatrix.org/en>

των (βλ. Πίνακα), πολιτισμικών συστημάτων, γεωγραφικών και άλλων συνθηκών καθώς και η απόσταση μεταξύ θεωρίας και πράξης της δημοκρατίας δεν επιτρέπει ασφαλή γενίκευση όσον αφορά τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς των 'ληστών' στην ερημοποίηση. Η συζήτηση που ακολουθεί είναι αναγκαστικά επιλεκτική. Σε όλες τις περιπτώσεις, κρίσιμο ρόλο παίζουν

(α) το 'μίγμα' των καθεστώτων πόρων,

(β) ο δημόσιος χωροταξικός σχεδιασμός, και κυρίως η ορθή εφαρμογή του, που καλείται να διαχειριστεί τον ανταγωνισμό μεταξύ συχνά συγκρουόμενων χρήσεων γης αλλά και να διαφυλάξει ευαίσθητες περιοχές από υποβάθμιση και

(γ) η περιβαλλοντική πολιτική, ιδιαίτερα δε η εναρμόνιση της με τομεακές και αναπτυξιακές πολιτικές.

Οι δημόσιοι πόροι συνήθως διατρέχουν κίνδυνο είτε κακοδιαχείρισης είτε καταπάτησης. Προστατευόμενες περιοχές σε ξηροθερμικές περιοχές της Ελλάδας που απειλούνται από ερημοποίηση (και όχι μόνο) δεν έχουν ακόμα αποκτήσει φορείς διαχείρισης με αποτέλεσμα η ανεξέλεγκτη χρήση τους να υποβαθμίζει επικίνδυνα τους έγγειους πόρους τους. Παρόμοια αποτελέσματα έχουν και αποφάσεις του Δημοσίου για παραχώρηση δημόσιων γαιών για μεγάλα αναπτυξιακά έργα για την προώθηση του 'δημόσιου συμφέροντος' που μεταφράζεται στενά σαν οικονομική μεγέθυνση στο όνομα της οποίας αναστέλλεται η εφαρμογή των όποιων περιβαλλοντικών κανονισμών υπάρχουν. Η καταπάτηση δημόσιων γαιών και η 'κλοπή' δημόσιων πόρων (νερό, ξυλεία), η εντατικοποίηση και η ανεξέλεγκτη χρήση τους από μικρούς και μεγάλους ιδιώτες (free-riding) δεν αποτελεί ελληνική πρωτοτυπία αλλά παγκόσμιο φαινόμενο που ακυρώνει τις όποιες προσπάθειες συνετής διαχείρισης τους. Τόσο η κακοδιαχείριση όσο και η καταπάτηση δημόσιων πόρων τους μετατρέπει σε πόρους ελεύθερης πρόσβασης εξηγώντας, έτσι, τη συμπεριφορά των 'περιπλανώμενων ληστών'/χρηστών, τη συνακόλουθη υποβάθμιση τους αλλά και τις προτάσεις για ιδιωτικοποίηση τους που, όμως, δεν λύνουν τα προβλήματα υποβάθμισης (Ostrom 1990, 1999).

Οι ιδιωτικοί πόροι ανήκουν σε μικρούς και μεγάλους ιδιοκτήτες που, με γνώμονα την άμεση μεγιστοποίηση του ατομικού τους συμφέροντος, αποφασίζουν συνήθως ως περιπλανώμενοι ληστές υπέρ της εντατικοποίησης της χρήσης των πόρων, αγνοώντας συχνά τα υφιστάμενα καθεστώτα προστασίας πόρων και δημόσιου χωροταξικού σχεδιασμού και επιταχύνοντας την υποβάθμιση τους. Συνήθως το άμεσο όφελος της υπερ-εκμετάλλευσης των πόρων είναι υπερ-πολλαπλάσιο οποιουδήποτε

κόστους παραβίασης της περιβαλλοντικής νομοθεσίας με αποτέλεσμα οι ιδιώτες να μην έχουν κίνητρο να σταματήσουν την υπερ-εκμετάλλευση. Το συλλογικό αποτέλεσμα της ατομικής δράσης των πολλών 'μικρών τυράννων', η υποβάθμιση της γης και η ερημοποίηση, είναι κοινωνικο-οικονομικά ανεπιθύμητο (Μπριασούλη 2010). Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων έχει προταθεί η κρατικοποίηση των πόρων που, όμως, όπως γράφτηκε παραπάνω, οδηγεί κι αυτή, αργά ή γρήγορα, στην ανάδυση περιπλανώμενων ληστών...

Η παγκοσμιοποίηση ευνοεί την ανάπτυξη νέων αγορών, εντείνει τον οικονομικό ανταγωνισμό και, κατά συνέπεια, τη χρήση των ιδιωτικών πόρων βραχυχρόνια με ταχείς ρυθμούς στους οποίους δεν είναι εύκολο να προσαρμοστούν έγκαιρα τα ισχύοντα καθεστώτα πόρων. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ο κρίσιμος ρόλος του επίσημου κράτους που, λειτουργώντας σε πνεύμα ελεύθερης αγοράς και ενίοτε πελατειακής νοοτροπίας, συχνά ευνοεί την ιδιωτική πρωτοβουλία τόσο των μικρών (νομιμοποιήσεις αυθαιρεσιών) όσο και των μεγάλων (ιδιαίτερα των διεθνών) ιδιοκτητών και επενδυτών (χαλάρωση ισχύουσας και εισαγωγή νέας ευνοϊκής νομοθεσίας, παροχή οικονομικών κινήτρων και στρεβλών επιδοτήσεων). Έτσι διευκολύνεται η περαιτέρω εδραίωση της παγκοσμιοποιημένης αγοράς (Sassen 2006) και διαιωνίζονται οι περιβαλλοντικές της συνέπειες.

Έγγειοι πόροι σε καθεστώς κοινής κτήσης δεν απαντώνται τόσο συχνά πια, εκτός από περιοχές όπου παραδοσιακά αυτό το καθεστώς είναι εγγεγραμμένο στις κοινωνικο-πολιτισμικές δομές και πρακτικές. Σ' αυτό το ιδεατό καθεστώς, ο εσωτερικός έλεγχος (μεταξύ των μελών της ομάδας με δικαιώματα στους πόρους) της χρήσης των πόρων (π.χ. νερό άρδευσης, βοσκοτόπια, υλοτομούμενα δάση) αποσκοπεί στη διατήρηση της ποιότητας και ποσότητας τους που εξασφαλίζει την αειφορική τους χρήση. Πιέσεις λόγω παγκοσμιοποίησης, άρα ανάγκης άμεσης ανταπόκρισης σε υψηλή ζήτηση προϊόντων (π.χ. κρέας, λαχανικά/φρούτα, σιτηρά), ωθεί κάποια από τα μέλη να παραβιάσουν το καθεστώς κοινής κτήσης με αποτέλεσμα να προκληθεί η κατάρρευση του (Ostrom 1999) και επακόλουθο τη γνωστή διαδικασία υποβάθμισης.

Τέλος, αμιγείς πόροι ελεύθερης χρήσης απαντώνται σε δημοκρατικά καθεστώτα αλλά δεν εξαιρούνται υπερ-εκμετάλλευσης έως ότου υπαχθούν σε κάποιο από τα άλλα τρία καθεστώτα.

Δημοκρατία και ηθική της γης στο Ανθρωπόκαινο

Η ιστορία του Olson δείχνει απλά ότι η ερημοποίηση, προϊόν πολύπλο-

κων και δυναμικών σχέσεων μεταξύ βιοφυσικών και ανθρώπινων παραγόντων και συγκυριών, είναι ζήτημα πρωτίστως πολιτικό και ηθικό, άρα η αντιμετώπιση της απαιτεί δράσεις σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο. Αρκετές από αυτές περιέχονται ήδη στη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης και σε άλλα διεθνή και εθνικά θεσμικά κείμενα όπως η Σύμβαση του Aarhus^[45] που εξασφαλίζει τρία δικαιώματα: πρόσβασης στην περιβαλλοντική πληροφορία, πρόσβασης στην περιβαλλοντική δικαιοσύνη και συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων.

Στο συλλογικό επίπεδο, το ζητούμενο είναι ένα καθεστώς διακυβέρνησης που πλαισιώνει και διευκολύνει την ανάληψη δράσεων συνετής διαχείρισης των πόρων βασισμένο στην ιδέα της καλής διακυβέρνησης (good governance) που χαρακτηρίζεται από συμμετοχή, ισότητα και δικαιοσύνη, διαφάνεια, ανταπόκριση στα προβλήματα των τοπικών κοινωνιών, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα, προβλεψιμότητα, συνοχή, νομιμότητα και λογοδοσία (HLPD 2008). Κι αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από μια Δημοκρατία της Γης με θεμελιώδη συστατικά:

(α) ένα πλαίσιο ορθολογικού και ολοκληρωμένου δημόσιου σχεδιασμού, πολιτικής και διαχείρισης για το συντονισμό των απαιτούμενων παρεμβάσεων με γνώμονα τη χωρική δικαιοσύνη για τη μείωση των ανισοτήτων και την άρση της αβεβαιότητας που προκαλούν και προκαλούνται από την υποβάθμιση της γης

(β) ασφαλή ατομικά και συλλογικά δικαιώματα ιδιοκτησίας, συναλλαγών, συμμετοχής, κ.ά. καθώς και σαφή καθεστώς πόρων για να είναι εφικτή και διαφανής η ισότιμη εφαρμογή των παρεμβάσεων και ο έλεγχος των εκάστοτε αρχόντων (εγκατεστημένων ληστών)

(γ) προστασία γης και πόρων από 'αρπαγή', από τη δράση, δηλ., των περιπλανώμενων ληστών

(δ) έλεγχο ή, καλύτερα, απάλειψη της δράσης εκπροσώπων ομάδων πίεσης (λομπίστες) (βλ. Olson 2003)

(ε) καθεστώς συν-διαχείρισης πόρων^[46] (Μπριασούλη 2006)

Στο ατομικό επίπεδο, το ζητούμενο είναι η απαλλαγή από τη νοοτροπία του ληστή – περιπλανώμενου ή εγκατεστημένου – δυστυχώς ευρέως δι-

[45] Σύμβαση Aarhus <http://www.ypeka.gr/?tabid=467>

[46] Στο World Conservation Congress του Μοντρεάλ (1996) ορίστηκε σαν: «μια σύμπραξη στην οποία κρατικές υπηρεσίες, τοπικές κοινότητες και χρήστες των πόρων, μη κυβερνητικοί οργανισμοί και άλλοι εταίροι μοιράζονται, όπως ταιριάζει στο εκάστοτε περιβάλλον, την εξουσία και την ευθύνη για τη διαχείριση μιας συγκεκριμένης περιοχής ή ενός συνόλου πόρων» (Μπριασούλη 2006).

άχυτη και παγκοσμιοποιημένη πολύ πριν τη σύγχρονη παγκοσμιοποίηση. Αυτό επιτυγχάνεται μόνο με εδραίωση μιας Ηθικής της Γης (Leopold 1949) που χωρίς αυτήν δεν εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία των θεσμών και η αποτελεσματικότητα της Δημοκρατίας της Γης. Τούτο είναι ένα δύσκολο, απαιτητικό και μακροχρόνιο εγχείρημα που απαιτεί παιδεία, κυρίως βιωματική, για να αναπτυχθεί η προσωπική ευθύνη για τη γη γιατί, όπως έγραψε ο Leopold (1949): «Είναι δύσκολο να κάνεις κάποιον, με την πίεση του νόμου ή των χρημάτων, να κάνει κάτι που δεν πηγάζει αυθόρμητα από την προσωπική του αίσθηση του σωστού και του λάθους». Και πριν απ' αυτόν, ο Ν. Καζαντζάκης προέτρεπε στην Ασκητική (1929): «Να αγαπάς την ευθύνη. Να λες: Εγώ μονάχος μου έχω χρέος να σώσω τη γης. Άμα δε σωθεί εγώ θα φταίω».

Ένα προσωπικό στοίχημα: η μείωση του αποτυπώματός μας στη γη (land footprint).

Η 'εικονική γη', που σχετίζεται με την κατανάλωση της για παραγωγή αγαθών, φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα (UNCCD 2014):

Ένα αυτοκίνητο 150 τμ γης

Ένα κιλό μοσχαρίσιο κρέας 22 τμ γης

Ένα φορητό υπολογιστή 10 τμ γης

Ένα φλυτζάνι καφέ 4.3 τμ γης

Ένα χάμπουργκερ, τηγανητές πατάτες, σαλάτα 3.61 τμ γης

Ένα ποδήλατο 3.4 τμ γης

Ένα λίτρο γάλα 1.5 τμ γης

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Berkes, F. et al. (2006) Globalization, Roving Bandits, and Marine Resources. Science 17, March 2006: Vol. 311 no. 5767 pp. 1557-1558 DOI: 10.1126/science.1122804
2. Briassoulis, H. (2010) Governing Desertification in Mediterranean Europe: The Challenge of Environmental Policy Integration in Multi-level Governance Contexts", Land Degradation and Development 22(3): 313-325, 2010.
3. HLPD (2008) Desertification – Coping with Today's Global Challenges in the Context of the Strategy of the United Nations Convention to Combat Desertification. High-Level Policy Dialogue, Bonn, May 27, 2008
4. Leopold, A. (1949) A Sand County Almanac. Oxford University Press. Αναμνηστική επανέκδοση το 1989.
5. Olson, M. (2003) Εξουσία και ευημερία. Υπερβαίνοντας τις κομμουνιστικές και τις καπιταλιστικές δικτατορίες. Μετ. Πλυτά Τ., Παπαζήσης, Αθήνα.

6. Olson, M. (1993) Dictatorship, Democracy, and Development. *The American Political Science Review*, Vol. 87, No. 3 (Sep., 1993), pp. 567-576
7. Ostrom, E. (1990) *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (New York: Cambridge University Press, 1990).
8. Ostrom et al. (1999) Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges. *Science*, 284: 278-282.
9. Sassen, S. (2006) *Territory, Authority, Rights: From Medieval to Global Assemblages*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
10. Sauri, D. and L. del Moral (2001) Recent developments in Spanish water policy: Alternatives and conflicts at the end of the hydraulic age. *Geoforum* 32: 351-362.
11. UNCCD (2014) *The Land in numbers*. http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/Publications/Land_In_Numbers_web.pdf
12. Μπριασούλη, Ε. (2006) Η κάθαρση των Ελληνικών παράκτιων «κοινών». Εισήγηση στο διεθνές συνέδριο: Ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιων περιοχών: Από τη θεωρία στη συνεργατική δράση για ένα βιώσιμο μέλλον. Αθήνα, 23-24 Νοεμβρίου 2006. http://www.e-ecology.gr/DiscView.asp?mid=983&forum_id=2&
13. Μπριασούλη, Ε. (2010) Μικροί τύραννοι, μόνοι, απληροφόρητοι... ακόμα ψάχνουν. http://www.ekke.gr/estia/Cooper/Briassouli/Briassouli_mikroi%20tyrannoi%2021%201%202010.pdf
14. Μπριασούλη, Ε. (2014) 17 Ιουνίου: Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης: Στα εικοσάχρονα της επετείου 1994-2014. <http://www.aplotaria.gr/17-june-desertification-mpriasouli/>
15. Χατζημιχάλης, Κ. (2014) Κρίση χρέους και υφαρπαγή της γης. Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα.

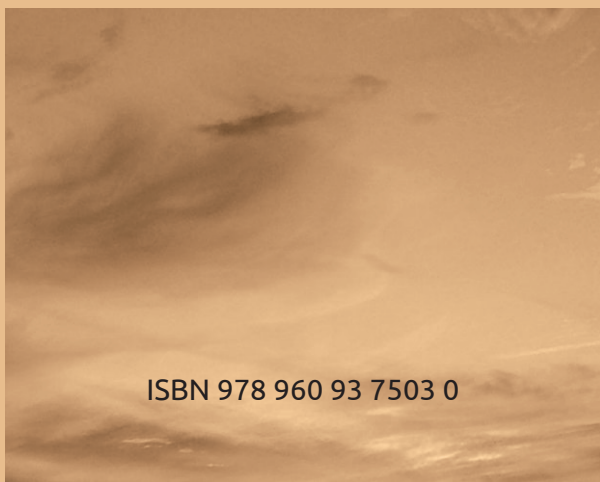
Ελένη Καπετανάκη - Μπριασούλη

2006-2015

10 ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ

10 κείμενα για την ερημοποίηση, γραμμένα για κάθε ετήσια επέτειο της Παγκόσμιας Ημέρας για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (17 Ιουνίου) από το 2006 μέχρι και το 2015, με την ελπίδα ο αναγνώστης να ευαισθητοποιηθεί, να αναζητήσει περισσότερη γνώση και να δραστηριοποιηθεί, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, για την προστασία αυτού του πολύτιμου λεπτού μανδύα της γης, του εδάφους, που στηρίζει τη ζωή στο πλανήτη.

2015

ISBN 978 960 93 7503 0